

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2019. december • XXX. évfolyam 12. (349.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Molnár Attila

- A város új nevezetessége – az ulmi dereglye keletkezéstörténete
- A múzeum új kincse: arany pénznyakék Érsekcsanádról
- Ismert és lappangó kincsek az Éber-házból
- Margalits Ede téves és valódi fényképe

Tartalom

- Ulmer Scahchtel Baján (*Manz Alfréd ösz-szefoglalója*)..... 3
- Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben. Megtorlás 1956-1963 (*Gergely Ferenc tanulmánya. 2. rész*)..... 5
- Az angliai sírgondozó (*Szentiványi Gábor írása*)..... 9
- Arany pénznyakék a Türr István Múzeum gyűjteményében (*Kothencz Kelemen beszámolója*)..... 10
- Galéria az Éber-hagyaték lappangó kincseiből..... 12
- Az Éber-ház látható és lappangó kincsei (*Sándor Boglárka riportja*)..... 14
- Öregek (*Hamar Péter novellája*)..... 16
- Margalits Ede fényképe (*Fábián Borbála írása*)..... 18
- Nehéz évek dokumentumokban (*Mayer János recenziója*)..... 19
- A nagy gazdasági világválság „begyűrűzése” a bajai közigazgatásba (*Sarlós István forrásközlése*)..... 20
- Karácsonyi irodalmi összeállítás (*Ablonczy Ágnes, Dömötör Ilona és Emesz Margit művei*)..... 23
- Fúziós konyha (*Szünder Dezső receptje*)..... 24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlasszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

A karácsony spirituális és teológiai távlatai

Szent Fulgentius: Beszéd Krisztus kettős születéséről (részletek)

Fekete Szabolcs

■ A kereszténység november vége, december eleje táján figyelmét Jézus Krisztus megtestesülése felé fordítja: beköszönt az advent, azaz a Jézus Krisztus születését jelentő karácsony ünnepére felkészítő, várakozással teli négyhetes szent időszak.

Alkalom lehet ez mindannyiunk számára, hogy szabad perceinkben, magányos óráinkban elgondolkodjunk az emberiség eddigi talán legnagyobb titkán: *hogyan lehetséges, hogyan és miért történhet meg az, hogy Isten emberré lesz?* Ha erre időt tudunk fordítani, akkor e kérdés, e misztérium olyan távlatokat is megnyithat előttünk, melyek – a meghitt családi és a kézenfekvő közösségi dimenzió mellett – a szó valóságos értelmében *lelkileg is* gazdaggá tehetik karácsonyi ünneplésünket és pihenésünket.

Ehhez kívánok segítséget, vagyis mély értelmű, gondolatébresztő összefüggéseket feltáró megfogalmazásokat ajánlani a tisztelt Olvasónak egy szentéletű, tudós ókori püspök, *Ruspei Fulgentius* egyik karácsonyi beszédéből (A Kr. u. 467-533 között élt *Szent Fulgentius a mai Tunézia területén található egykori ókori település, Ruspe püspöke, Szent Ágoston teológiájának kiemelkedő örököse, aki görögül is kiválóan tudott, beszédei jó szónoki képességéről és széles műveltségről tanúskodnak, életszentsége pedig példaértékű – mindezek miatt teológiatörténet az egyházatyák között tartja számon a, ami rendkívüli megtiszteltést jelent a katolikus egyházban):*

„Amikor a mai nap ünnepléséről kívánunk mondani valamit, akkor azonnal azt az egy Igét fontolgatjuk magunkban, akiről beszélni szeretnénk, de egyáltalán nem találunk olyan szavakat, amelyekkel valami kielégítő tudnánk mondani róla.

Mert ez az Ige nem olyan, mint amelyik kimondva elenyészik, hanem megmarad születettnek, nem átmenetinek, hanem örökkévalónak.

Az Atya-Isten nem alkotta, hanem nemzette, nemcsak született, hanem egyszülött. (...)

Mert „*kezdetben volt az Ige, és az Ige Isten-nél volt, és Isten volt az Ige. Ő volt kezdetben Istennél. Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett.*” (Jn 1,1-3) (...)

Ezért hát csodálkozzatok el a kegyelem nagyságán, szeretett testvérek, és ismerjétek fel, micsoda kedvezményt méltóztatott adni az emberek Isten!

Mert Krisztus, aki Isten fia, igaz Isten az igaz Istentől, és természeténél fogva az Atyával egy Isten, magával táplálta mindig a szent angyalokat, de mégsem az angyali természetet vette föl az Isten Fia. Isten pedig, amikor szeretetét nekünk adta, akkor Fia felvette tőlünk a mi természetünket, és az egyszülött Isten, aki az angyalok kenyere, hogy az emberek kenyerévé is tegye magát, felvette az ember testét és lelkét is.

Mindkettőt felvette valósággal, mindkettőt szentként, mindkettőt tisztaként. Felvette lelkünket a bűn nélkül, felvette testünket a halandósággal, felvette az igaz lelket, amely által lelkünknek visszaadja az igazságosságot, méltóztatott felvenni a halandó testet azért, hogy annak megfelelően meghaljon, halálal győzőn a halálon, annak megfelelően feltámadjon, ami által a mi testünket is feltámasztja.

Nagy misztérium ez, szeretett testvérek, az isteni szeretet hatalmas jele.

Az Istent megvető ember eltávolodott Istentől, az embert szerető Isten eljött az emberekhez.

Szerette a gonoszt, hogy igazzá tegye, szerette a beteget, hogy egészségessé tegye, szerette az elfajzottat, hogy egyenessé tegye, szerette a holtat, hogy élővé tegye.

Mi többet mondjak még?

Amikor az egyszülött Isten annyira szerette az emberi természetet, hogy (...) ezen felül még önmagában minden jó angyal fölé is helyezte az Atya jobbára. (...)

Most hát mindannyian az Úrhoz könyörögjünk, hogy amint azon a napon népének öröndezést adott, (...) népét hitben és szeretetben megőrizze. Ámen. (*Sermo 2; Patrologia Latina 65; 726-729. Magyarul: Vanyó László (szerk.): Az egyházatyák beszédei Krisztus-ünnepekre I. Jel Kiadó, 1995. 121-128. o.*)

Karácsony ünnepe rendelkezik egy nagyon egyedülálló, természetfeletti – isteni – vonatkozással, ugyanakkor a szó legteljesebb értelmében vett emberi ünnepnek is kell tekintenünk. Legőszintébb papi és emberi jókívánságom az, hogy mindnyájunk lelkében és életében találkozzon az Isten és az ember, isteni és emberi, s ez a találkozás a szeretet közösségében teremtsen meg lelkünk boldogságát és békéjét.

Istentől megáldott, boldog karácsonyt és ünneplést kívánok a Bajai Honpolgár folyóirat kedves Olvasóinak, Munkatársainak és természetesen a bajaiaknak is. ■

Ulmer Schachtel Baján

■ Városunk októberben újabb turisztikai látványossággal, egyben köztéri emlékhellyel gazdagodott. A magyarországi (egyben a bácskai) németek 18. századi letelepedésére emlékeztető, eredeti méretében elkészített ún. ulmi dereglye (Ulmer Schachtel) jelentős részben közadakozásból épült, és az MNÁMK épülete előtt áll. A 18. századi dunai közlekedésben használt, Hoffnung (Remény) névre keresztelt vízi jármű mára szimbolikus jelentőségűnek számít, és a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata is országos „sváb” emlékhellyé nyilvánította. A projekt megvalósulásáról az egyik ötletgazda-projektvezető (egyben városunk német nyelvű folyóirata, a Batschkaer Spuren főszerkesztője, az MNÁMK tanára), MANZ ALFRÉD beszámolóját olvashatják.

„Ha hajót akarsz építeni, ne hívj össze embereket, hogy tervezzenek, szervezzék meg a munkát, hozzanak szerszámokat, vágjanak fát, hanem keltsd fel bennük a vágyat a nagy, végtelen tenger iránt.” (Antoine de Saint-Exupéry)

Manz Alfréd

■ Néhány hónappal ezelőtt a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja impozáns főépülete előtt különleges, hajó formájú emlékművel bővült Bajai turisztikai látványosságainak kínálata. Hogyan kerül egy hajó (amely tulajdonképpen nem is igazi hajó) egy iskola területére? Az úgynevezett Ulmer Schachtel (magyarul ulmi dereglye vagy skatulya) a bajai német nemzetiségi szervezetek közös projektjeként, széles körű összefogás révén jött létre.

A Bajai Német Önkormányzat, a Bácskai Németekért Közalapítvány és a Bácska Német Kulturális Egyesület 2016-ban tűzte ki célul egy, a németek betelepülését szimbolizáló emlékmű létesítését. A választás egy eredeti nagyságú ulmi dereglyére esett, hiszen a bevándorló őseink nagy része ilyen hajókon érkezett a Dunán az elnéptelenedett területekre. A különleges projekt megvalósítása a tervezéstől az anyagi források

megteremtésén keresztül a kivitelezésig összesen három évet vett igénybe.

A hajótípus jellemzői

Az Ulmer Schachtel (ulmi dereglye) lapos folyami hajó, amely a Duna menti svábok 18. századi kivándorlásának szimbólumává vált. Nevét egy korabeli stuttgarti képviselőnek köszönheti, aki az Ulmban gyártott dunai hajókat egyszerű felépítésük miatt „doboznak” (Schachtel) nevezte. Ulmban egyébként „Ordenare”-nak hívták, ami arra utal, hogy ezek a hajók 1712 óta „ordinari”,

azaz menetrendszerűen közlekedtek Ulm és Bécs között.

Szerkezete nagyon célszerű volt, mivel a hajót csak egy irányba, a folyón lefelé használták. Amikor megérkezett a célállomásra, szétszedték, faanyagát további hasznosításra eladták. Lapos padlózatával közvetlenül a partig lehetett haladni vele. Jellemzője volt még továbbá a hajótörzsön látható ferde fekete-fehér csíkozás, amely a fenyőből készült hajón a jobb láthatóságot szolgálta. Építési módjára jellemző volt még az úgynevezett „Schopperfuge”, melynek segítségével a hajót a beáramló víztől védték, illetve szigetelték. A hajópadlón és a hajófalon a deszkák közötti réseket hosszú szálú mohával tömték ki. Ennek a tevékenységnek – amit „schoppen”-nek neveznek, – köszönhetik egyébként az ulmi hajóépítők a nevüket, ugyanis „Schopper”-nek hívják őket.

A hajók nagysága és alakja az idők folyamán állandóan változott. Elérték a 15-30 méteres hosszúságot és a 2-5 méteres szélességet is. A hajófal kb. egy méteres volt. Középen állt rajta egy fakunyhó, amelyben a telepések rossz idő esetén menedéket találhattak. A hajót 2-2 rúddal, illetve evezővel irányították, amelyeket a hajóorrban és a hajófarban helyeztek el.

Az építetők főbb célkitűzései

1. A hajó állítson emléket betelepülő őseinknek, akik a 18. században túlnyomórészt ilyen hajókon vándoroltak dél- és középnémet területekről Magyarországra, és szaktudásukkal, illetve szorgalmukkal jelentősen hozzájárultak a török idők után az ország újjáépítéséhez. Az emlékmű az elkövetkező generációkat származásukra emlékezteti, egyben szűkebb hazánk, a Bácska iránti elkötelezettségünket is hirdeti.

2. Turisztikai attrakcióként szolgál Baján és Bács-Kiskun megyében, ahol sok magyarországi német él, de számos külföldi vendég is megfordul. Mivel ez az Ulmer Schachtel az egyedüli eredeti nagyságban megépült hajó Magyarországon, reméljük, hogy sok látogatót vonz majd Bajára.

3. A legfontosabb célkitűzés szerint a hajó egy úgynevezett tanösvény sajátos formájában működik majd, és az iskolán kívüli tanulási helyként is szolgál. A látogatóknak lehetősége nyílik arra, hogy betekintést nyerjenek a magyarországi németek történelmébe és kultúrájába. A fedélzeten közös projekteket és kiállításokat szeretnénk szervezni.

A tervezés

Egy eredeti dereglye elkészítéséhez természetesen hiteles tervrajzokra volt szükség. Mivel ilyenek Magyarországon nincsenek, Ulmból, *Dr. Wolf-Henning Petershagentól*, a téma szakértőjétől kaptunk hasznos információkat. Többek között megtudtuk azt is, hogy a hajónak nem volt egységes prototípusa, hiszen 15 és 30 méter hosszúság közöttiek épültek, attól függően, hogy mennyi embert kellett szállítaniuk. Az Ulmból kapott segédanyagok és résztervek alapján egy bajai tervezőiroda készítette el a végleges terveket. Az eredeti kis fedélzeti konyha helyett egy nagyobb, osztályteremként is használatos tér kialakítását terveztük el.

A megépült hajó paraméterei

- a hajótest hossza evezők nélkül: 21 m
- a hajótest hossza az evezőkkel: 28 m
- a hajótest szélessége: 5 m
- az épület hossza: 10 m
- az épület szélessége: 4 m
- az épület magassága: 2,30 m

- anyag: vörösfenyő
- alap: sávbeton
- az építés ideje: 2016-2019

A finanszírozás

Mivel a három magyarországi német szervezetnek a projekt kezdetén nem állt elegendő forrás a rendelkezésére, ezért *Folyami kilométerjegy* címmel adománygyűjtő akciót indítottunk, melynek eredményeképpen nagyon sok hazai és külföldi magánszemély, számos német nemzeti-ségi önkormányzat, illetve további cégek és szervezetek is támogatták a projektet. A második világháború után hazánkba elűzött sváboktól érkeztek felajánlások Németországból, Amerikából, sőt még Brazíliából is.

Az építkezés fő támogatói – a Bajai Német Önkormányzat, a Bácskai Németekért Közalapítvány, a Bácska Német Kulturális Egyesület, a Bács-Kiskun Megyei Német Önkormányzat, a Bács-Kiskun Megyei Német Önkormányzatok Szövetsége, valamint Baja Város Önkormányzata – a projekt összköltségének több mint 60%-át biztosították. Minden támogató neve bekerült az adományozók listájába, amely a hajónaplóban és a *Batschkaer Spuren* című német nyelvű regionális lapban is megtekinthető.

Adományozók

Adományozók	szám
Német önkormányzatok és szervezetek	74
Magyarországi cégek és intézmények	11
Állami szervek	2
Külföldi szervezetek és intézmények (Németország, USA, Brazília)	15
Magánszemélyek (Magyarország, Németország, Ausztria, USA)	435

A hajó a *Hoffnung – Remény* nevet kapta, ami többszörösen is szimbolikus jelentőségű: akkoriban egy új, jobb élet reményében hagyták el hazájukat betelepülő ősünk, manapság pedig a név arra utal, hogy a magyarországi németek meg szeretnék őrizni nyelvüket, kultúrájukat és identitásukat.

A szervezők a projekt kiegészítéséül, illetve annak folytatásaként az Országos Német Önkormányzattal karöltve – amely a bajai Ulmer Schachtelt a magyarországi németek 18. századi betelepülésének országos emlékművévé nyilvánította – *tanösvény* létrehozásán dolgoznak még, melynek mottója „*A múltnak van jövője*”, és a magyarországi németek közösségeit, illetve közösségalkotó erejét hivatott bemutatni.

A nyolc állomást (*Közösségalkotás az új hazában, Család, Faluközösség, Gazdasági közösség, Vallási közösségek, Nyelvközösség, Modern közösségi formák, Jövő*) azonos koncepció alapján alakítjuk ki.

Minden információs táblához egy, a témát kiegészítő installáció és információs füzet tartozik majd. A hajó nemcsak országos emlékműként működik majd, hanem kettős funkciót lát el azáltal, hogy az országos tanösvény első állomásának installációját is képezi.

A bajai Ulmer Schachtel az összefogást is jelképezi, hiszen a magyarországi németek civil kezdeményezésére indult projekt mögé számtalan magánszemély és szervezet sorakozott fel.

Az emlékművet nagyszabású ünnepség keretében 2019. október 18-án adták át. A tanösvény megépítését a szervezők áprilisra ígrik. ■

Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben

Megtorlás (1956 – 1963) 2. rész

Gergely Ferenc Bontás, alapozás

■ Bár ahány részvevő, annyi '56-os emlék, interpretáció létezik, mégis mindenütt voltak az eseményeknek azonos vagy nagyon hasonló mozzanatai. Az első mozzanat a tájékozódás, erőgyűjtés, az erőviszonyok felmérése, a teendők, legalábbis az első lépések megvitatása, eldöntése volt. (Mindez az „alvó” településekre nem vonatkozik.) Magánlakásokban, borospincékben néhányan meghányták-vetették a helyzetet, megállapodtak a tennivalókban. Elosztották a feladatokat, listákat állítottak össze a megbízható és feladatok elvégzésére politikailag, szakmailag, emberileg alkalmas polgárokról; pontokba foglalták a kívánságokat, „követeléseket”. Az első lépés általában egy propaganda célú felvonulás volt, antikommunista, szovjetellenes jelszavakkal, Kossuth-nótákkal, esetenként rezesbandával vagy cigányzenekarral dúsítva. A felvonulók (köztük számos kirendelt vagy önként csatlakozó iskolás) a történelmi emlékhelyeket keresték fel, főleg az 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékműveit, az első világháború áldozatainak emlékére emelt szobrokat. Gyűjtő hatású versek hangzottak el (legtöbbször a *Nemzeti dal*, de volt, ahol a helyi szerző a „doni hősökéről” szóló versével kívánt hatni a felvonulókra), „izgató” beszédek tartottak, felolvasták a pontokba szedett követeléseket, majd a koszorúzást követően megtisztították a települést a kommunista jelképektől. Majd a népharag a szovjet megszállás szimbólumai ellen fordult: emlékműveket döntöttek le, katonasírokat romboltak. A tanácsházák, párt- és DISZ-helyiségek is a célpontok között szerepeltek, ahogy a rendőrség, az ÁVH, a néphadsereg, a határőrség, a pénz-és vámőrség, a légtalmai parancsokság objektumai is.

A megroggyant hatalom jelképei és képviselői elleni első nagy roham során főleg tanácsai, párt- és rendőrségi iratok (begyűjtésre, tagosításra, adózásra vonatkozó, valamint a besúgók neveit is tartalmazó ÁVH-s anyagok) pusztítása vagy vizsgálata, elemzése volt napirenden. Ezzel párhuzamosan a helyi közösségek az eltávolított kommunista kultusz-tárgyak helyére visszahelyezték a pártállam által száműzött jelképeket. A keresztiek sok helyen így kerültek vissza az iskolákba, a magyarság eredetmondájának kerecsensólyma, az elásott, pincékben rejtegetett turulmadár pedig eredeti helyére. A kommunista uralom helyi képviselőivel szembeni magatartás igen eltérő volt, a gyilkosságtól a régi pozícióban

történő megerősítésig minden előfordult. Ez a tisztító „szélvihar” a történelem középpontjaiban gyors változásokat eredményezett. A megalakuló, országosan igen eltérően nevezett bizottságokat számos helyen a bukott rezsim képviselőinek (a tanácsok elnökeinek, titkárainak, a párttitkároknak, a magukat átmenteni igyekvő DISZ- és Hazafias Népfront-titkároknak) kezdeményezésére alakították meg, jelentős befolyást biztosítva bennük önmaguknak, párttársaiknak, a „becsületes” embereknek. Ezt a politikai manővert már október 23. előtt megkezdte az állami és pártapparátus, és több kevesebb sikerrel folytatta utána is. Igaz, törekvésük a politikai erő mozgása következtében nem hozott teljes sikert.

A népfelkeléssel szemben álló erők egyre reménytelenebb helyzetükben a pártközponttól még elvi irányítást sem kaptak. Így erejük egyre inkább szétforgácsolódott, kapcsolataik szétzilálódtak, akcióképességük vérszenes gyengült. Jól példázza ezt a folyamatot és a kialakult helyzetet a néphadsereg állapota. A III. hadtest kivételével a felső vezetés nem számíthatott jelentős ütőerőt képviselő alakulatra.

A népfelkelés erői viszont egyre jelentősebb változásokat készítettek elő: megjelentek a csírái egy piacgazdaságon alapuló többpárti polgári demokráciának, amelyben – várhatóan – a szabadság kisebb és nagyobb köreinek minden eddiginél nagyobb szerepük lesz. A szovjet invázió vágta el ennek a kibontakozásnak a fonalát. A szovjetekkel szemben – főként 1944-45-ös magatartásukra visszavezethető, de 1849-es szerepüket sem feledő – ellenséges közérzet volt országszerte. Az állandó veszélyérzet ösztönös ellenállást váltott ki velük szemben. Az ellenállás a népfelkelés szívével, Budapestet kívánta védelmezni, a keleti országhatár átlépését meg akarta akadályozni, az országban mozgó alakulatokat pedig nyugtalanítani. Kisebbségi fegyveres összetűzések, barikádok építése, sínek felszedése, berendezkedés körkörös védelemre, egyéni és csoportos akciók jelezték az elkeseredést, az érzelmektől fűtött elszántságot. Október

Diákok az október 23-i demonstrálók között

utolsó napjaiban már minden jelentősebb település forradalmi katonai tanácsa a helyi nemzeti bizottság döntése alapján kidolgozta a település védelmi tervét. Megkezdődött a felkészülés egy elkerülhetetlennek látszó szovjet-magyar fegyveres összecsapásra. Az erőviszonyok ismeretében csak az óhajtott nyugati (ENSZ), magyar katonai emigráció gyors és hatékony közbelépésében lehetett reménykedni. November 4. ezt az illúziót is szertefoszlatta. A változás erői csak az ország néhány helyén (hegyekben, erdőkben) visszahúzódva törtek borsot a megszállók orra alá, számottevő fegyveres összecsapás (szerencsére) nem történt. (Ez ugyanis csak a elveszteséget növelte volna, minden eredmény nélkül.)

Megkezdődött a vértelen utóvédharc, amely 1957 tavaszáig bizonyította az „ellenforradalmárok” szívósságát. Az elkeseredett védekezésből és a kádárista konszolidációval szembeni tiltakozásból (a külföldre menekülőkön kívül) a fiatalok is kivették részüket. A megtorlást tanáraikkal együtt ők sem kerülhették el. Ilyen körülmények között – kölcsönhatásban a rábizott ifjúsággal – vállalt szerepet, vagy csupán sodródott az árral a pedagógus-társadalom.

Világított-e a „fáklya”?

Ezt a világítóeszközt mellékelte táblázatunk adatsorain nyomán követhető számú pedagógus kezébe adta a sors, a családi hagyomány meghatározó ereje, tehetségük, anyagi lehetőségeik, a fiatalokkal való foglalkozás iránti vonzalom révén. Koruk, jellemük, vérmér-

sékletük, tehetségük, végzettségük, családi állapotuk, társadalmi – politikai – szakmai kapcsolataik világnézetük stb. vagy épp pályáivük és 1956. évi beosztásuk, az oktatási hierarchiában elfoglalt helyük szerint különböztek egymástól. Hogy a „fáklyát” a magába emelték-e, vagy annak lángra lobbantását minden eszközzel akadályozták, netán a megszálló, intervenciós szovjet erőknél és hazai kiszolgálóiknak mutatták vele az utat, az előzőekben felsoroltaktól függött.

A pedagógus-társadalom az értelmiség 60%-át tette ki, hivatalos forrás szerint ennek két százaléka volt „aktív” résztvevője a felkelésnek. Ezt a kérdéskört később részletesebben is szemügyre vesszük. Most arról adunk jelzésszerű áttekintést, hogy valójában mit tettek.

Már jóval 1956. október 23. előtt jelen nevelőként-oktatóként, illetve „Körök”, ankétok létrehozóiként, vezetőiként, résztvevőiként vagy a brutális diktatúra kritikusaiként. Kis csoportjuk 1945-től szerepet vállalt a különféle rendszerellenes felnőtt és ifjúsági szervezkedésben. A család, az ifjúsági szervezetek, a vallási közösségek, a kortársi csoportok, illetve a hazai és (kis mértékben) nemzetközi kulturális hatások mellett az oktatási rendszerben dolgozók is hozzájárultak a fiatalok neveléséhez, akiknek jelentős része kezdeményezőjévé vált a diktatúra felszámolását célzó eseménysorozatnak. A fiatalok magatartásában, megnyilvánulásaiban saját pedagógiai működésük eredményeit is érezkelhették. Az '56-os események „osztályozták” a pedagógus-társadalom emberi-szakmai munkáját: a fiatalok az eddiginél hitelesebb, emberibb képet kaphattak nevelőikről/oktatóikról. (Bizonyára sokan tudjuk ezt személyes példánkkal is igazolni. Ilyen kapcsolat erősítő, mélyítő esemény volt az 1956. évi jeges árvíz.) A pedagógus és tanítvány közti függelmi viszony történelmi pillanatok alatt változott meg. A

Tihanyi Árpád (1916-1957), Győr kivégzett tanár vértanúja

„barikádokon” idősebb és fiatalabb harcosok bizonyították emberségüket, magyarságukat. Ez kitörölhetetlen nyomokat hagyott még az ellenségben is. Időtálló emberi kapcsolatok, olykor életre szóló barátságok születtek, edződtek ily módon. Az egyetemeken, főiskolákon már október 23. előtt felerősödő és formákban is körvonalazódó kezdeményezések, majd a fővárosi tömegtüntetés, amely „zúgva-bölgve törte át a gátat”, országszerte visszhangra talált: megkezdődött az átalakulásért folyó harc.

A pedagógusok a települések zömében – főleg ahol nem volt számottevő ipari munkás, bányász, kézműiparos – részesei a helyi események előkészítésének, nem egyszer kezdeményezői a változás első lépését jelentő felvonulás(ok) szervezésének, olykor a lelkes, kíváncsi, tettekész helyiek élén menetelve. A pedagógusok és tanítványaik által készített plakátok, röpcédulák szövegét is ők fogalmazták meg. A helységek „forradalmi processziói”, a templomok szószékeiről elhangzó igehirdetések, a 48-as és 14-es emlékműveknél elhangzó lelkesítő beszédek, illetve a rádió és más csatornákon át érkező hírek együttesen hozták mozgásba, vagy készítették visszahúzódára a helyi közösségeket. Ennek a mozgósító, szervező hullámnak a gerjesztői jórészt pedagógusok voltak. Csak néhány példa említésére van lehetőségünk. Szentesen 1956. október 18-án kb. 1000 diák részvételével tartottak nagygyűlést, amelyen szegedi és budapesti fiatalok (nyilván egyetemisták) vettek részt. Tanáraik közül ketten a 23-át követő események fontos szereplői, majd a megtorlás elszenvedői lettek. Csongrádon *K. Sándor* szervezte és vezette a tüntetésen az ifjúságot. Nagykapornakon *B. Lőrinc* „állandóan a hangos híradón keresztül uszította a dolgozókat a népi demokrácia megdöntésére.” Az iskolában a gyerekekkel elégettette a vörös zászlót, a nemzeti zászlóból személyesen vágta ki a népköztársaság címerét. Az orosz könyveket elégettette, a fészületet visszahelyezte a régi helyére, a tanítás kezdetén és végén imádkoztatott. Kemendolláron *I. Károly* beszédében kijelentette: nincs többé elvtárs és kartárs, mindenki a beosztásának megfelelő rangját kapja meg.

Pedagógusok mondták (nem egyszer a megjelentek felkérésére) a gyűjtő hatású beszédeket; ők vagy tanítványaik szavalták a *Talpra magyart* vagy saját ihletésű verseiket. Számos helyen kezdeményezői voltak a helyi Nemzeti Bizottság, Munkástanács alapításának. Gyakran delegálták őket a járási, megyei bizottságokba. Ezekben az új helyi államhatalmi szervekben kezdeményező, a közösség egészének „szellemi” irányítói: követeléseket fogalmaztak meg, és szorgalmazták azok

A megtorlás veszprémi mártírja, Brusznay Árpád (1924-1958)

végrehajtását, ellenőrzését. Ezek között politikai, gazdasági, személyi és oktatási/nevelési kérdések egyaránt szerepeltek. Támogatták az egyetemisták által megfogalmazott és terjesztett pontokat, a hozzájuk is eljuttatott követeléseket figyelembe vették sajátjaik megfogalmazásánál. Ezek között előkelő helyet foglalt el a kommunista funkcionáriusok, tanácsi vezetők elszámoltatása, büntetése, eltávolítása, továbbá az MDP felszámolása, a 45-ös politikai pártok újjászervezése, a „nemzeti közoktatás” helyreállítása. Utóbbi keretében követelték az orosz nyelv és irodalom kötelező oktatásának megszüntetését („erre már többé nem lesz szükség”), de legalábbis erős korlátozását, az alkotmánytan nevű tantárgy eltörlését, a történelem tankönyvek újjakkal történő felváltását („*hazugságot*” terjesztenek”), a nemzeti hagyományok felélesztését, a hit- és erkölcs tan kötelező oktatását, a kommunista iskolaigazgatók és kompromittálódott pedagógusok azonnali leváltását, áthelyezését, a pedagógus pályáról való eltávolítását, az úttörőmozgalom megszüntetését (egyben relikviáinak megsemmisítését), és új, pártoktól teljesen független gyermek-és ifjúsági szervezet életre-hívását, a plurális ifjúságmozgalmi struktúra ismételt megalapozását.

Több helyen ünnepélyes keretek között visszahelyezték az iskolákból eltávolított fészuleteket, elrendelték a kötelező misehallgatást, a tanítás előtti és utáni közös imát, néhol a „*Dicsértessék...*” köszöntést is. Ugyanakkor megtiltották az „*Előre!*” köszönést, az „*elvtárs*”, „*kartárs*” megszólítást, megkövetelve helyette az „*urazást*”. Tették ezt mindazok, akik *V. István* csömöri pedagógussal vallották: „...*két urat nem tudok szolgálni, a dicső forradalom mellé állok*.” Másutt az ifjúsággal együtt hangoztatták ezt. A csurgói eseményeket ösz-

szegző jelentés szerint „A községben dolgozó pedagógusokra lehet mondani, hogy átálltak az ellenforradalom oldalára.”

Többen a régen várt szabadság beköszöntének örvendeztek, hangoztatva: végre szabadon szólhatnak nyilvánosság előtt is. Volt, aki szenvedéseitől való megszabadulását hangoztatta, mások a visszavágás lehetőségét emelték ki. Kunhegyesen K. Albert kijelentette: „Ismét eljött a szabadság, és most ismét szabad emberek vagyunk.” Más azt emelte ki, hogy a magyar nép önmagát szabadította fel. Sokan méltatták az ifúság történelemformáló fellépését, szorgalmazták bevonásukat a Forradalmi Bizottságok munkájába is. Volt, ahol esküvel kötelezték el magukat a változások mellett, a forradalom oldalán. Ennek jegyében megyei, járási, városi bizottságok tagjaként nem kevesen járták a vidéket, hogy a még nem, vagy alig mozduló települések népét tájékoztassák a történelekről, a sürgős teendőkről. Nem egyszer gyalogosan, növendékeikkel együtt meneteltek közeli falvakba. Néhányan egész megye, sőt ország rész mozgósításának, irányításának terhét viselték magukon, mintegy betöltve azt az űrt, amit a változások mellett elkötelezett tekintélyes politikusok hiánya okozott.

Az alábbi névsorban azon, a monográfiákban szereplő pedagógusok, egyetemi hallgató nevét olvashatjuk, akiket forradalmi tevékenységük miatt egy évnél nagyobb börtönbüntetéssel sújtottak. (A kigyűjtött kb. 113 elítélt közül 77 volt ilyen.) A listán – egy kivétellel, akit távollétében ítélték el – a „disszidensek” nem szerepelnek, bár nagy valószínűség szerint a súlyos büntetés elkerülése végett hagyták el szülőföldjüket. A nevek helyesírásáért sem tudunk felelősséget vállalni. Mégis reméljük, hogy e hiányos névsor közlésével is elérjük egy teljességre törekvő országos lista összeállítását.

Dr. Abay Gyula, Abrudbányai János, Agyag György, Aszalos János, Barabás István, Bata Mihály, Belinszky Barnabás, Bömoszti József, Bóvrén Ferenc, Brusznay Árpád, Csarja Csaba, ifj. Czako András, Csete József, dr. Dede László, Dobos Ferenc, Edés György, Fehér Ferenc, Fekete Ignác, Fekete Pál, Göncz István, Guba Dezső, Grynaeus Tamás, Gyurcsity István, Hadnagy László, Halfár Rudolf, Heizinger István, Hering Béla, Hidasi Varga Gyula, Horpácsi István László, Hortobágyi László, Janka András, dr. Jenei István, Joó József, Kapp József, Kazal László, Kelemen Zoltán, Kelecsényi József, Kincses János, Kiss Tamás, Kovács Albert, Kovács Lajos, Krajcsovics Márta, Kútveiber Lajos, Lénárt Andor, Lukács László, Maccellini József, Makai János, Maurer Géza, Nagy Imre, Nagy Károly, Nagyfejű József, Pados István, Persai Gyula, Perjés László, ifj. Rácz Ist-

ván, Ricsei Balázs, Rimai Béla, Sass Béla, Seres Imre, Solti Jenő, Solymos Gyula, Soós László, Szarvasi György, ifj. Szarvasi György, Szerencsés Rudolf, Székely Mihály, Szirmai József, v. Tihanyi Árpád, Tikes László, Tóth Imre, Tövisy János, Treiber Ottó, Tuba János, Turcsányi Dezső, Végh Ferenc.

Akadnak (nem is kevesen), akik csak papíron voltak „ellenforradalmárok”, el sem mentek a bizottsági ülésekre; sőt, néhányan már november 4. előtt is „súgtak” a visszatérésre váró kommunistáknak, a rendszerhű fegyveres egységek képviselőinek, a szovjeteknek. Szembetűnő azoknak a száma is, aki a 23-át követő napokon a nyilvánosság előtt, színpadias formában bizonygatták (alkalomadtán párttagkönyvüket is elégetve) „álkommunista” voltukat, de akadtak karrierista törtető is, akik színlelt forradalmiságukkal egy igazgatói állást kívántak megszerezni maguknak. A magatartás-skála egyik végpontján az életüket áldozók, a másikon az a pedagógus állt, aki feleségével együtt a Szovjetunióba „disszidált”. Egyéni magatartás és használt stílus esetében is erősen tagolt volt az aktív pedagógusok köre. Az útszéli, uszító szitkozódástól a méltóságteljes csitításig, a halálos fenyegetéstől, a késsel kergetésen át egészen az üldözött ávosok és kommunisták befogadásáig, mentéséig minden előfordult. Mindezek mögött az elért eredmények féltése, a megdöntött hatalom hívei szervezkedésének híre és a szovjet katonai alakulatok folyamatos fenyegető magatartása, mozgása húzódtott meg, olyan személyes, családi motívumokkal együtt, melyeket forrásaink csak igen ritkán villantanak fel. Erről főleg visszaemlékezések adnak érzékletes tájékoztatást. Idézem egyetemista társam és jó barátom, Gáspár János írását, bár megrendítő emlékezésének néhány állításával nem tudok egyet-érteni: „(Szeghalmon) október 25-én D. J. kolégám keltett fel, mert nem volt tanítás, hogy azonnal menjek, mondjam el a Himnusz, mert a tömeg már a főtéren gyülekezik. Nem akartam elvállalni, fiatalnak éreztem magam (...). Az idősebbek mindnyájan visszafogottak voltak. Én nem, jártam a járás közsékeit. (...)

A forradalom egyik emblematikus helyszíne, a budapesti Petőfi-szobor

A Magyar Nemzeti Bank fiókjában dolgozott az elhunyt polgármester egyik lánya, akinek udvaroltam, aki megtanulta az aláírást, és később, állítólag, hatalmas összegeket sikkasztott. A hűgát tanítottam, nagyon utált (...). Ekkor már (1957 januárjától) semmilyen kapcsolatunk nem volt, mert karácsonykor egy társasággal elindultak nyugatra, elkapták őket, s mind a nyolcukat pár nap múlva szabadon is engedték. Még a munkahelyükről sem bocsájtották el őket. De ettől kezdve csak köszöntünk egymásnak (...). Azután amikor a nyomozók rájöttek, hogy az aláírások nem az enyémekek (...), egyetlen kiutat talált: öngyilkos lett (...). Engem még 1962-ben is bíróság elé kívántak állítani néhányan. Olyanok, akiket nem is ismertem.”

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC,
Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.
Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt
(Baja, piacssarnok)

A diktatúra hatalmi szervezetének lebontásával (bomlásával) együtt a pedagógus-társadalmat gúzsba kötő, párthoz láncoló *Pedagógus Szakszervezet* is megindult a gyökeres átalakulás útján. A tagság új vezetőket választott, akik – folyamatos harcban a régi állapotok fenntartásában érdekeltekkel – igyekeztek azon feladatokat megoldani, amelyek már az 1956 tavaszától folyó vitákban is körvonalazódtak. Ezek között a legfontosabbak az átalakulást akadályozók hatalomból való kiszorítása, a MDP-től, és minden politikai párttól való teljes függetlenség biztosítása, a tagság politikai nevelésének mellőzése, a Szakszervezet erejének az érdekvédelemre és a szociális segítségre történő összpontosítása voltak. A pedagógus-társadalom által jogosnak ítélt követelés 15-nél jóval több pontban volt csak összegezhető: a szakszervezeti vagyon visszavételétől, az Eötvös Alap működésének újraindításán át az óraszám-csökkenésig. A viszonylag olcsó, pedagógiai (óvodák, gyermekotthonok stb.) intézmények konyháján biztosítandó étkeztéstől az utazási kedvezményeken, lakásépítési akciókon túl, olcsó bútorok és háztartási cikkek vásárlásáig sok minden előkerült. Ezeken túl erőteljes igény mutatkozott az anyagi rehabilitációra is. A legfontosabbat ennek az igényáradatnak a végére hagytam. A pedagógusok legfőbb sérelme a silány, valamennyi értelmiségi csoport közül is a legalacsonyabb bérezés volt. Egyöntetűen igényelték jövedelmük számottevő emelését, a többi értelmiségi csoporthoz történő felzárkóztatását. Ennek jogosságát utóbb a kádárista vezetés sem tagadta. A jogos követelések teljes listájának ismeretében lepleződik le igazán az a november 4. utáni beállítás, mely szerint 56 nyarától a gondok megoldása jelentős előrehaladást mutatott, s ennek kiteljesedését csak az „ellenforradalom” akadályozta meg.

A Pedagógus Szakszervezet történetéről általában, de 56-os, majd a kádárista konszolidáció idején zajló átalakulásáról is alig tudunk valamit. Az viszont már az iratokból is kitűnik, hogy az új vezetés helyenként – elsősorban a megyei elnökségek némelyikében – nem várt a szükséges lépések törvényes megalapozására, hanem a forradalmi helyzetnek megfelelően, nagy hevülettel látott neki az igények kielégítésének. Nem érzékelünk ekkora lendületet a Pedagógus Forradalmi Bizottságok szervezésében, még kevésbé működésében. Adataink szerint ezek a fővárosi kerületekben, a megyei jogú városokban, megyeszékhelyeken és még néhány aktív településen

alakultak meg, olykor a felettes hatóságok biztatására, utasítására. Működésük jórészt kimerült a nemkívánatosnak ítélt igazgatók, igazgatóhelyettesek elmozdításában és megbízhatók kinevezésében. Ezeknek a döntéseknek az előkészítése az intézményekben történt, testületi ülésen, demokratikusan, titkos szavazással. (A bajai III. Béla Gimnáziumban – ahol 1956-ban tanítottam – titkos szavazással döntött a testület az igazgató maradásáról, illetve távozásáról. A testületi ülésen *Kincses János*, a városi Pedagógus Forradalmi Bizottság vezetője, tanáraink egyike elnökölt. Másutt is így történhetett.) A Bács-Kiskun megyei PFB történetének rövid, hivatalos összefoglalójából viszont igen figyelemre méltó folyamat sejlik fel: a

A vörös csillag eltávolítása egy középületről, 1956

PFB tevékenysége november 4. után élénkült meg, és válik igazán „forradalmivá”. Ebben érzésünk szerint a „szocializmus” humanizálásával kapcsolatos illúziók maradékanak semmivé válása döntő szerepet játszhatott.

- Folytatjuk - ■

Megye	Általános iskolák száma	Tanulók száma	Tanerők száma	Középiskolák száma	Tanulók száma	Tanerők száma	A megye lakosságának száma
Baranya	412	33.742	684	7	3.820	268	300.000
Bács	524	77.182	3.264	28	5.456	374	580.000
Békés	350	61.766	2.461	21	5.314	312	470.000
B-A-Z	481	95.590	3.743	26	8.627	478	560.000
Csongrád	343	41.652	1.922	11	2.641	181	330.000
Fejér	244	47.226	1.850	12	3.679	228	350.000
Győr-Sopron	261	52.783	2.467	28	6.200	402	390.000
Hajdú-Bihar	298	74.424	3.108	21	6.827	461	380.000
Heves	174	41.666	1.393	9	3.169	177	320.000
Nógrád	194	29.722	1.225	9	1.980	126	250.000
Pest	377	102.048	4.288	17	2.564	280	750.000
Somogy	338	41.138	1.785	13	3.043	177	360.000
Szabolcs-Szatmár	419	93.702	3.311	18	4.539	260	560.000
Szolnok	303	61.165	2.486	21	5.212	348	450.000
Tolna	204	35.215	1.504	12	2.920	189	270.000
Vas	261	38.360	1.699	15	6.827	252	270.000
Veszprém	333	50.723	2.247	17	4.313	250	370.000
Zala	297	34.666	1.429	9	2.564	142	270.000
Komárom-Esztergom	135	33.627	1.439	16	3.616	254	250.000

Alapvető adatok a forrásokban lévő tényekkel történő összevetéshez
Felsőfokú oktatási intézményekben nappali tagozatos hallgató volt: 1954-ben 25.544, 1957-ben 11.735. Csökkenés – 54%. Az 1956-57-es tanévre beiratkozott 14.273 hallgató közül 1.841 hagyta el az országot 1956. november 4-ét követően. (Ld. MOL XIX-j-4-ddd. 1467-1957.XII.17.2.dbz., U.o.288/f.5/29.é.) Oktatók közül 1866-ból 65-en kényszerültek erre.

Az angliai „sírgondozó”

Szentiványi Gábor

■ A hazájukat külföldön képviselő magyar diplomatáknak, kiváltképp a nagyköveteknek kedves és megtisztelő feladata az állomáshelyükön található magyar emlékek feltérképezése, gondozása, illetve a nyilvánosság elé tárása, hogy minél többen, köztük a kiutazó magyar turisták is megismerkedhessenek azokkal.

Magyarország londoni nagykövetei 1997-2002 között magam is szívemen viseltem az angliai magyar „lányomok” feltárását, összegyűjtését. Rendszeresen megemlékeztünk a félig Árpád-házi *Skóciai Szent Margitról*, a Magna Carta és az Aranybulla párhuzamairól, vagy pl. *Kossuth Lajos* angliai útjairól, aki a londoni City első magyar díszpolgára lett. *(Megjegyzés: egy sikeres állami látogatást követően, a bajaiak közül elsőként, 1999-ben magam is ebben a rendkívüli megtiszteltetésben részesültem – Sz. G.)*

Ezek után természetesnek tartottam, hogy „bajai” nagykövetségként odafigyeljek az első független magyar hadügyminiszter, az 1991-ben exhumált, és Baján a Rókus kápolnában végső nyugalomra helyezett *Mészáros Lázár* eredeti nyugóhelyének fennmaradására, későbbi sorsának alakulására, mivel az továbbra is az egyik fontos angliai magyar emlékhelyként köti össze a két országot.

Az Amerikából Európába visszatért tábornok egy brit ismerősénél lelt menedéket betegsége közepette a nyugat-angliai Titley falucskában, és itt is hunyt el 1858. november 16-án. A 133 évig brit földben nyugvó bajai hadügyminiszterről sírfelirata, illetve a temető melletti kis anglikán templomban elhelyezett tabló adott tájékoztatást az arra járóknak. 1991 után a sírkőre felvették, hogy végső nyughelyre lelt, szülővárosában, Baján.

Mészáros Lázár emlékét az angliai magyar közösségek, így különösen az 1956-os szervezetek viselték lelkükön hamvainak hazahozatala után is. A velük lezajlott számos megbeszélésen, vagy a nagykövetség nemzeti ünnepi fogadásain mindig szóba hozták, hogy fordítsunk figyelmet az emlékhely gondozására, legyen a síron virág, és időnként küldjünk – ahogy ők is teszik – 5-10 fontot a falubeli sírgondozó hölgynek, aki – a temető közelében lakván – időnként friss virágot visz a sírhoz.

Ismerve a mi falusi temetőinket, felderített bennem a sírgondozó asszony képe, amint viseltes munkaruhában, kerékpáron,

az arra erősített gereblyével, kapával járja a sírokat, és teszi azokat rendbe, évi pár ezer forintos honoráriumért. Jó ideig a nagykövetség is küldött Titleybe kisebb összegeket virágra, bár olyan jelzéseket is kaptunk, hogy erre nincs igazán szükség, hiszen egy-egy csokor virág mindig kerül a sírra.

Néhány év elmúltával, 2002 tavaszán úgy döntöttem, hogy egy gépkocsival lebonnyoltított észak-walesi hivatalos útról hazatérőben feleségemmel megállunk az angol-walesi határ angliai oldalán elhelyezkedő Titley-ben, meglátogatjuk a síremléket, és megismerkedünk a sírgondozó hölgygel, megpróbálva kipuhatolni azt is, hogy miben lehetünk (anyagi) segítségére. A találkozást a nagykövetség titkárnője intézte telefonon, nekem csak azt hagyta meg, hogy milyen címet keressek az adott napon 16 órakor. Kezembe nyomott még egy gondosan becsomagolt kisebb magyar porcelán vázát, hogy amennyiben a sírgondozó pénzt nem nagyon fogad el, legalább ezzel a szerény ajándékkal ismerjem el munkáját.

Ezután jöttek a meglepetések. A falucska mindössze pár tucat házból állt. A megadott címen a kis település közepén levő bájos templom és a hangulatos temető szomszédságában egy régi, de tökéletesen felújított, tipikusan angol, falusi ház állott. A ház címe, elnevezése is sokatmondó volt: Titley House. Becsöngettünk, kezünkben egy csokor virággal, a vázával és egy üveg magyar borral. Elegánsan öltözött, jól szituált, értelmiségi házaspár nyitott ajtót. Először nem voltam biztos benne, hogy jó helyen járunk, de aztán hamar kiderült, hogy valóban ők a „sírgondozó házaspár”. Sok más londoni felső-középosztálybeli házaspárhoz hasonlóan ők is úgy döntöttek, hogy a férj nyugdíjba vonulását követően, sikeres City-beli pénzügyi karrier után egy angliai faluban telepednek le, a kívül-belül felújított, modernizált, de eredeti falusi házban.

A sír gondozását a Mészáros Lázár és a magyarok szabadságharcjai (beleértve 1956) iránt érzett tiszteletből vállalták, és mosolyogva mondták, hogy számukra az elküldött pénzügyi összegek inkább a kapcsolat megléte, mintsem a sír ápolása miatt voltak fontosak. Kisétáltunk a sírhoz, majd visszatérve a házhoz, igazi angol teával kínáltak, és örömmel, bár szabadkozva fogadták szerény ajándékainkat.

A találkozót követően sokáig leveleztem a házaspárral, *Eddie* és *Marie-Christine*

Winstone-nal. 2016-ban a férj betegsége miatt nem tudtak Bajára jönni a 25. évfordulóra. *Eddie* időközben elhunyt, de özvegye továbbra is örömmel vállalja a „sírgondozást”.

A történet utóéletéhez tartozik, hogy 2016. március 17-én, a Rókus temetőben lezajlott megemlékezés során felvettem *Simicskó István* akkori honvédelmi miniszternek, hogy érdemes lenne gondozni, fenntartani a Titley-beli emlékhelyet, hiszen az továbbra is összekötő kapocsként szolgálhat a két ország, a brit-magyar katonai kapcsolatok, illetve Anglia és Baja városa között.

A miniszter pozitívan reagált, és a helyszínen kiadott, katonai nyelven „feladatszbása” alapján a Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kapcsolatok Hivatala, együttműködve a HM Hadtörténelmi Intézettel és Múzeummal, valamint londoni véderő at-tasénkkal gondoskodott arról, hogy 2019 őszén márvány emléktáblát helyezzenek el a templom falán, amelynek avatását emlékmise keretében november 16-án, *Mészáros Lázár* halálának 161. évfordulóján tartották. (Számomra megtiszteltetés volt, hogy Baja város képviselőjében részt vehettem az eseményen.)

Marie-Christine Winstone „sírgondozó” pedig (igazán megérdemelten) a Hadisírgondozásért Emlékremben részesült. ■

Arany pénznyakék (lázsziás) a Türr István Múzeum gyűjteményében

Kothencz Kelemen

■ A Bajai Honpolgár hasábjain Jász Anikó 2005 februárjában már bemutatta a Baja környéki táj jellegzetes öltözetkiegészítő ékszertípusát, az ún. lázsziást. (Jász Anikó: *Lázsziás – a Baja környéki viseletek pénz-ékszere. Bajai Honpolgár XVI. évf. 2. sz. 15-16.*) Rövid közleményünkben újabb adatokat közlünk a témáról a néprajztudomány, a helytörténet, a kézműves-ipartörténet iránt érdeklődő olvasók részére.

Eredetileg lázsziás volt a neve azon koronás talléroknek, amelyeket Bécsben, Milánóban és Körmöcbányán vertek II. József, II. Lipót és I. Ferenc idejében. Baja környékén lázsziásnak, dukátnak vagy húszasnak neveztek azokat a női nyakláncokat, amelyeket bajai ötvösök készítettek a forgalomból kivont ezüst, ritkábban arany pénzermékből. Kívül hordták az érmén a szentek, angyalok képét, míg az uralkodók képmása belül maradt. Az asszonyok és a lányok a 19. században inkább textilszalagra, többnyire színes, esetleg gyógyító erejűnek tartott gyöngyök közé fűztek egy-öt érmét, és szorosan a nyakukra kötötték őket. A módos nagyzadák a 20. században már ezüstláncot készítettek, amelyen 7–11 érme függött, ezt azonban már a mellre lazán leeresztve hordták.

Baloghné Horváth Terézia a magyarországi népi ékszerek után kutatva átnézte a hazai közgyűjtemények anyagát, emellett sok magánkézben lévő ékszert is megvizsgált. A jeles néprajzkutató *Népi ékszerek* című könyvében (1983) az 1980-as évek elején Szeremlérről közölt egy – a közlés idején is magánkézben lévő – aranyból készített „láncos-pénzes nyakéket”. A leírás szerint a pénznyakéket a bajai *Fellner József* ötvös készítette 1910 körül, egy százholdas szeremlei gazdálány részére.

A Türr István Múzeum néprajzi gyűjtemény-gyarapítási stratégiájában szerepel a bajai, Baja környéki kismesterségek teljes munkaeszköz-típusának és termékrepertoárjának begyűjtése. A korábbi tárgygyűjtések eredményeként a mesterseggyűjteménybe kizárólag ezüsből készített lázsziások kerültek. Az intézménynek azonban 2019 szeptemberében a Nemzeti Kulturális Alap, valamint Baja Város Önkormányzata támogatásával sikerült egy arany pénznyakéket vásárolnia.

A megvásárolt műtárgy egy 14 karátos aranyból készült nyaklánc, amelyen 5 db

A Csekő család (balról jobbra): Csekő Istvánné Mészáros Julianna, Csekő Zsófia, ifj. Csekő István, id. Csekő István, Budapest, 1914 k. (Ganz Lipót műterme)

20 arany koronás keretezett pénzérme függ. Az aranylánc eredetileg óralánc volt. A felületén beütött „P / 4” betű és szám, valamint egy róka mintája látható, ami a nemesfém tárgyakra belföldön 1867-től 1937-ig használt fémjelként az 580 ezredrész finomságra utal. A láncra függő, Körmöcbányán vert érmék közül a legrégebbi 1899-ből való, a többi két-két érmét 1914-ben és 1916-ban verték. A pénzermékeknek 900 ezrelékes az arany tartalma. Az érmék 21 mm átmérőjűek, 1,4 mm vastagok, súlyuk egyenként 6,775 gramm. A lánc és a pénzermék együttes súlya: 73,54 gramm.

A pénzerméket aranylemezből kifűrésztelt négy darab nyolcszirmú és egy darab tizenkilencszirmú, virág alakú, „koszorú” vagy „csipke” elnevezésű keretbe foglalta az ötvös. A keretekre kétféle madár alakú díszítéseket forrasztott a mester. Minden egyes madárdíszben három-három kör alakú rekeszben átlátszó, piros, fehér, világoskék üveg-, illetve üvegpaszta gyöngyök találhatók. A középső érme keretén a nagyszámú félkörív monotonitását tizenkét, egymás mellett párosával elhelyezett, boltív alakú áttört díszítés töri meg.

Az arany pénznyakéket egy érsekcsanádi, 65 holdas nagyzadák készítette lányának. A családi emlékezet szerint idősb *Csekő István* az I. világháborúban Mostar környékén harcolt, és onnan hozta haza *Zsófia* nevű gyermekének a drága ajándékot. Valószínűbb azonban, hogy miután a katona

hazatért a Nagy Háborúból, a tulajdonában lévő aranypénzekkel felkeresett Baján egy ötvöst, akit nyaklánckészítéssel bízott meg. Sajnos az ékszer felületén nem található a készítő ötvös nevére utaló bejegyzés. A Szeremlére készített arany nyakék és több bajai eredetű ezüst pénznyaklánc áttanulmányozása, valamint a Türr István Múzeumban lévő lázsziás-keretsablonok formája és díszítettsége alapján nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy az Érsekcsanádról fennmaradt arany pénzes nyakláncot a bajai *Fellner József* készítette az 1910-es évek végén. Elképzelhető, hogy a mesterjegyet egy olyan keretezett pénzérme felületébe ütötte a mester, amelyik az 1960-as évek végén lekerült a láncról. Erről azonban az alábbiakban még lesz szó.

A visszaemlékezések, a református egyházi anyakönyvek, a család tulajdonában fennmaradt archív fényképek segítségével jól rekonstruálható a vizsgált család, valamint a különleges pénznyakék története. Az adatszolgáltatók emlékezetében elkopott személynevek, évszámadatok korrigálásáért/kiegészítéséért, az egyházi és polgári anyakönyvi adatok közléséért *Kozma Róbert* érsekcsanádi származású könyvtárosnak, helytörténeti kutatónak tartozunk köszönettel.

Idősb *Csekő István* Érsekcsanádon – korabeli kifejezéssel: Csanádon – született 1878. január 1-jén, *Csekő Mihály* és *Csapai Zsófia* házasságából. Első házasságát

1896. május 6-án kötötte *Dancta Julianával* (szül. Csanád, 1881. júl. 3.), akinek 17 éves korában, 1898. július 7-én bekövetkezett halála miatt hamar megözvegyült. Mindössze négy hónap telt, el és 1898. november 16-án ismét megházasodott, második felesége *Mészáros Ferenc és Bárdos Lídia* lánya, *Mészáros Julianna* (szül. Csanád, 1883. szept. 19.) volt.

A család tulajdonában fennmaradt egy Budapesten, *Ganz Lipót* műtermében készített fénykép, amely feltehetőleg a családfő első világháborús katonaszolgálatának megkezdésekor, talán 1914-ben készült. A kép bal szélén a gazdasszony, mellette a lánya (még nyaklánc nélkül), majd fia, jobboldalt pedig a gazda katonai egyenruhában látható. A visszaemlékezések szerint a fénykép nagyított, keretezett, falra akasztott változata előtt az orosz katonák – 1944 őszi csanádi bevonulásukat követően – letérdeltek, és keresztet vetettek, mert a bajuszos családfő képe Sztálin személyét juttatta eszükbe. Ezt azonban Csekő István már nem élhette meg, mert 44 éves korában, 1922. december 24-én hunyt el Érsekcsanádon. Felesége, *Mészáros Julianna* négy évtizeddel élte túl férjét, 1963. január 31-én halt meg szülőfalujában szívizom-elfajulás és általános érlemeszesedés következményeként. Idősb Csekő István és *Mészáros Julianna* házasságából két gyermek született: *István* 1900. október 19-én, *Zsófia* pedig 1905. június 24-én.

A Csekő család lakóháza az érsekcsanádi református egyház 1917. évi adókönyve szerint a 8. számot viselte, ahol a jegyzőkönyv írásakor ifjabb Csekő István és *Mészáros Julianna* egyházi adófizetőket jegyezték fel. Ez napjainkban a Dózsa György út 48., 50. számú ház a községi könyvtár szomszédságában. Jelenlegi tulajdonosai üzlethelyiségként üzemeltetik az épületet. Az 1933. évi egyházi adónyilvántartásban özvegy Csekő Istvánné *Mészáros Julianna és Petrity Dánielné* Csekő Zsófia már a 265. számú házban volt nyilvántartva. A családi visszaemlékezések szerint a családfő elhalálozását követően, a nehéz természetű, italozásra hajlamos fiúgyermek miatt a család asszonyainak el kellett költözniük otthonukból. Az eredeti Csekő-házzal szemben, a másik oldalon vásároltak és újítottak fel egy rossz állapotú lakóházat. A Dózsa György 61. szám alatt ma kocsmá üzemel.

A bohém természetű ifjabb Csekő Istvánról fennmaradt az a családi történet is, hogy egyszer lóháton ülve bement a bajai Nemzeti Szállóba, majd italt kért. Az ifjabb

Csekő István a sükösi *Csordás Máriát* vette feleségül, majd Komlóra költözött, ott hunyt el 1953-ban.

Csekő Zsófiáról fennmaradt egy lánykori fénykép, amelyen mázolt selyemszoknyában, kötényben, kiskabátban állt kamera elé, és már a nyakában függött a hét pénzérmés nyaklánc. A fotót *Nesselroth Bernát* készítette bajai műtermében 1918-1919 táján, Csekő Zsófia 13-14 éves korában, amikor édesapjától a nyakláncot kaphatta.

Csekő Zsófia fiatalon, 16 éves korában, 1921. május 18-án ment férjhez a csanádi *Felső Pál István* (szül. 1903. okt. 27.) 18 éves legényhez. A megromlott házasság 1924-ben válással zárult. Négy év múlva, 1928. március 17-én a református Csekő Zsófia ismét férjhez ment, mégpedig a bácsalmási származású római katolikus *Petrity Dániel*hez (szül. 1908. okt. 6.). A házaspár megegyezett, hogy a születendő gyermekek az édesanya vallását követik majd. A menyasszony az esküvő alkalmából készített fényképen koszorú nélkül, kezében egy szál rózsával, ujjain gyűrűkkel, a vőlegény pedig bokréta nélkül, ujján szintén gyűrűvel látható. A koszorú abban az időben a menyasszony szüzességét jelképezte. Ha a házasságra lépő nőszemély már nem volt szűz, az esketést végző papok,

valamint a falusi köznévelmény szerint sem tehetett a fejére koszorút. Hasonló szerepe volt a vőlegény kalapja mellé, vagy a mellére tűzött bokrétának is. Tizenhat év elteltével a feleség megözvegyült, *Petrity Dániel* ugyanis 36 éves korában, 1944. szeptember 16-án távozott az élők sorából. A *Petrity – Csekő* házasságból két gyermek született: *Dániel* 1929-ben, *Rózsa* pedig 1932-ben látott napvilágot. *Petrity Rózsa* édesanyjától megörökölte a lázsiást. Néptáncosként a Gyöngyösbokréta-mozgalom idején rendszeresen viselte az ékszert.

*Petrity Dániel*nek az 1960-as évek végén házépítéséhez készpénzre volt szüksége, emiatt a családi döntést követően egy ötvös *Petrity Rózsa* arany nyakláncáról két pénzérmét és – a fényképek segítségével végzett utólagos számítások alapján – a láncból lefűrészelt körülbelül húsz centiméter hosszúságú

részt, amelyet a család értékesített. Bármenyire sajnálatos ez a „tárgyconkítás”, ahogy az egykori tulajdonosok számára is nagy jelentősége volt ennek a cselekedetnek, az utókor számára is fontos tárgy- és élettörténeti adalékokat hordoz ez az információ.

A többnyire lázsiás néven ismert, dél-szláv eredetű, különleges pénznyakék interetnikus ékszernek tekinthető, mivel a Kalocsa és Baja környékén élő magyar népességnek is megtetszett, ezért ők is átvették a viselését. Olyan szimbóluma ez az ékszer a Baja környéki Dunatájnak, amely nemcsak a nemzetiségi sokszínűséget, hanem az itt élt/élő nemzetek békés együttélését is jelképezi.

A Türr István Múzeum *Közösségek és értékek* címmel tervezett új állandó kiállításában a helyi ötvösmesterek tevékenysége is megjelenik. Ebben a tematikus egységben kiemelt helyet kap majd a bajai múzeum új szerzeménye. Az új állandó tárlat megépítéséig pedig egy intézményközi kapcsolat keretében 2020 tavasztól őszig Ausztriában, a Schallaburg Kastélyban megvalósuló *Up the River Danube* című, a Duna menti népesség kultúrtörténetét – a Fekete-tengertől a forrásig – bemutató időszak kiállításra kölcsönözzük a műtárgyat. ■

Csekő Zsófia. Baja, 1918-1919 k. (Nesselroth Bernát műterme)

Az arany pénznyakék és viselői

Arany pénznyakék Érsekcsanád, 1910-es évek vége
(Kollár Katalin felvétele)

Arany pénznyakék részlete (Kollár Katalin felvétele)

Horváth Mária, Petrity Rózsa, Csapai Zsófia.
Érsekcsanád, 1948 k. (Bérci László felvétele)

Csekő Zsófia és Petrity Dániel. Baja, 1928.
(Nesselroth Bernát műterme)

Petrity Rózsa. Baja, 1948 k.
(Bérci László műterme)

Azonosítatlan Éber-képek

Az Éber-ház látható és lappangó kincsei

■ *A legtöbb város és település büszkélkedhet néhány olyan helyszínnel, ahol a folyamatosan fejlődő, változó és megújuló világ ellenére is meg tud állni az idő. Ezek a helyek kis szigetként állják a viharokat, fenntartva régmúlt korok hangulatát, értékeit, életérzését, kicsit talán nyelvet is öltve a haladásra, azt érzékeltetve: nem kell mindig rohanni – néha bizony hasznos lehet megállni, megpihenni, gyönyörködni, festményeket, régi tárgyakat csodálni, és közben visszarévedni kicsit a boldog békeidőkbe.*

Sándor Boglárka

■ Ide megpihenni, feltöltődni járnak az emberek – hangsúlyozzák az *Éber emlékház* kurátorai is. A belvároshoz közel, a girbegurba Jókai utcában található kúria egyike azoknak a kultikus helyeknek Baján, amelyek magukon, magukban hordozzák a múlt nyomait, őrzik annak értékeit és emlékeit, és úgy tudnak fennmaradni a múltból, hogy a jövő számára is korszerű üzenetet hordoznak. A ház funkciója is érdekes: családi ház, de nem laknak benne. Múzeum, de nincsenek benne sem tárlók, sem eligazító feliratok. Egyfajta szórakoztató központ, de sosem hangos, mindig meghitt, csendes, szívélyes hely. Ha belépünk a kapuján, majd az udvari sétányon át a ház első helyiségeibe, csak hagynunk kell, hogy hasson ránk egyedülálló hangulata, és máris ott lehetünk az előző századelő mindennapjaiban.

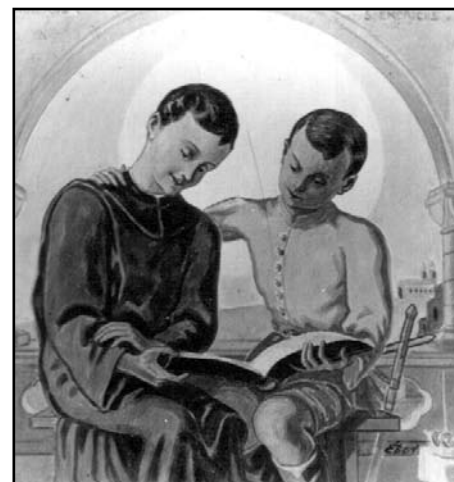
Amit ma Éber-házként ismerünk, a festőcsalád révén híresült el, mégsem ők voltak első neves tulajdonosai. Mondhatnánk úgy is: a Szekszárdról Bajára került freskőfestő, id. *Éber Sándor* nemcsak azért nősült jól, mert feleségével szép családi életet tudott élni (hét gyermeket neveltek fel), hanem azért is, mert örökölte apósa, a jeles biológus és pedagógus *Bartsch Samu* házat is. Az pedig talán természetesnek is nevezhető, hogy egy művész további művészeket gyűjtött maga mellé és köré: a család bővülésével táguló házban sorra jelentek meg a kor neves személyiségei: ki barátként, ki modellként (gyakran ez a két kategória össze is mosódott), de megfordultak itt a bajai közélet képviselői is. Hét gyermek cseperedett a családban, közülük ketten, ifj. *Éber Sándor*, valamint *Éber Anna* választották életük hivatásául a művészetet. (A többiek tisztos polgári foglalkozásokban teljesedtek ki, mint ciszter tanár, állatorvos, tanító, katonatiszt és diétásnővér dolgoztak.). Mindannyian magukkal vitték a szépség iránti igényt és fogékonyságot, ami nem is csoda, hiszen úgy nőttek fel, hogy magától értetődő volt számukra az alkotó tevékenység, az abban való aktív részvétel.

Ifj. Éber Sándor festő 1985-ben halt meg, az ő kívánsága volt, hogy a házat „szeretett városa”, Baja vegye birtokba. Néhány év bizonytalanság után végül 1988-ban a Türr István Múzeum részévé vált, és eldőlt, hogy megmaradhat egységesen, a berendezési tárgyakkal, bútorokkal, festményekkel és a népművészeti gyűjteménnyel együtt, hiszen így sokkal értékesebb, mint ha a múzeum különféle részlegeibe emelték volna ki az anyagot. Bár ha belegondolunk, hogy ez az időszak éppen nem a polgári értékek megőrzésének és népszerűsítésének kedvezett, akár merésznek is tarthatjuk ezt a lépést; tény azonban, hogy mindenképp helyesnek bizonyult, hiszen a mai napig is egyben van, sőt, gyűjteménye az idők során gyarapodott, népszerűsége pedig csak növekedett. Ez annak is köszönhető, hogy kurátorai a család leszármazottai közül kerültek ki. *Kollárné Éber Orsika* restaurátort még maga ifj. Éber Sándor (Sanyi bácsi) és Éber Anna (Anci néni) terelgette a pályaválasztás során határozott irányba, két évet még együtt is dolgozhattak. (Az ifjabbik) *Éber Annát* pedig, aki nemrég vette át tőle a tisztséget, már ő választotta ki utódjául. Bár nem feltétlenül elvárás, hogy családtag igazgassa a házat, mindketten úgy gondolják, nem árt hozzá a plusz érzelmi kötődés.

– Ez egész embert kívánó feladat. Fontos a céltudatosság, de látni kell azt is, hogy nem pusztán tárgyakkal dolgozunk: itt minden egyes darabnak lelke van, fel kell ismernünk a köztük lévő mélyebb összefüggéseket – vallják a kurátorok, akik bárkit készségesen elkalauzolnak a családi emlékek között, szavaik nyomán pedig kibontakozik a család története mellett egy letűnt kor miliője is. A személyességre nagy hangsúlyt fektetnek: aki ide belép, nem steril környezetben találja magát, sokkal inkább olyan érzése lehet, mintha vendégségbe érkezett volna, és a házigazdák is hamarosan megérkeznek, addig pedig meg lehet csodálni Sándor bácsi freskórészleteit vagy épp a családi portrékat. Azon ugyanis cseppet sem csodálkozhatunk, hogy egy művészcsalád tagjai

rendszeresen megfestik egymást vagy épp a nem festő, de legalább annyira jelentős személyiség édesanyját, és persze a barátokat, ismerősöket, szerelmeket, nem is beszélve a sokféle megrendelésről.

Ha egy familia tagjai közül hárman is elismert művészek lesznek, ráadásul házasság révén még egy grafikus festőművész, *Pártay István* (Éber Anna férje) is bekerült a családba, akkor biztos, hogy mindig elegendő anyag áll rendelkezésre ahhoz, hogy a ház színvonalas, izgalmas kiállításokkal szolgáljon az állandó tárlatok mellett. Idei kiállításuk például igazi csemegének számított: *Nő, az örök múzsa* címmel a négy művész női portréit szerkesztették össze tárlattá, a megnyitót pedig hatalmas érdeklődés mellett tartották meg júniusban, a Múzeumok éjszakáján. Talán maguk a szervezők sem számítottak arra, hogy több százan lepik majd el a ház udvarát és kertjét, a kihelyezett székeket pillanatok alatt elfoglalják, de több tucatnyian állva nézték végig a megnyitóhoz kapcsolódó divatbemutatót – az alkalmi modellek a női portrékon látható viseleteket idéztek meg. Hasonló tömegélmény kapcsolódik nyár végi rendezvényükhöz is, amelyek keretében hat női portrét választottak ki a szervezők, és azok modelljeiről olyan emberek beszéltek, akik ismerték őket, kötődtek hozzájuk. Lehetett ez rokoni szál, pl. *Dely Géza* a nagymamája, *Gramling Ildikó* képe kapcsán mondott verset, vagy az unoka, *Suszter-Pártay Tímea* épp Éber Anna (Anci) portréja kapcsán idézte emlékeit, de akár egyéb személyes ismeretség is. (*Merk Zsuzsa* az idős *Besenyői Elvirával* való találkozását mesélte el, míg *Kollárné Éber Orsi* a családi legendárium alapján idézte fel a szépséges *Forkl Valéria* alakját). A hatalmas érdeklődés pedig azt jelezte: van

igény az ilyen jellegű, kicsit múltba révedő rendezvényekre, hiszen minden alkalommal felbukkanhat valami olyan érdekesség, amelyet érdemes lesz megjegyezni, megszívlelni is.

És ha már betérünk az Éber-házba, akkor szánjunk rá elegendő időt! Ne csak nézöldjünk, figyeljünk is, hiszen a kurátorok szavai nyomán olyan világban találhatjuk magunkat, amelyről már csak hallomásból vagy olvasmányélményekből tudhatunk. Kollárné Éber Orsi egyébként is azt vallja: mindenki életében eljön az az időszak, amikor elkezd érdekelní a múlt, amikor szívesen gondol vissza az otthoni légkörre is, és olyankor megtalálják az utat az Éber-házba is. (Persze a legjobb az lenne, ha a városban kihelyezett útjelző táblák ezt elő is segítenék, de talán az egyik következő pályázat révén ez is megvalósulhat majd.) Itt családi történetekkel várják őket, hiszen a kurátorok – akik minden egyes darabhoz tudnak egy-egy érdekes adalékot mesélni – cseppet sem hivatalos tárlatvezetést tartanak, sokkal inkább közös sétára, barangolásra hívnak az emlékek között, a festők pedig már egy-két mondat után Sanyi bácsiként és Anci néniként, vagy épp nagyapaként, dédmamaként jelennek meg a történetekben.

A szobák elhelyezkedése is úgy alakult, hogy egyfajta időrendiséget be tudjanak tartani a látogatók. Előbb idősb Éber Sándor művészetével, munkáival és tárgyaival ismerkedhetnek, majd Éber Anna alkotásai következnek (főként portréi, mivel ő tanulmányai elvégzése után a fővárosban maradt, művészete is ott teljesedett ki), a hátsó szobák pedig ifj. Éber Sándor sokrétű tevékenységének kivonatát mutatják: a pasztellfestő a szakmák szerelmeseként

bútorokat is tervezett, de különféle alkalmakra kis linómetszeteket is szívesen faragott. Persze mindezek egyben csak egyfajta múzeumként tudnának funkcionálni, ha nem lenne mellettük a bútorok, tárgyak, egyéb holmik sokasága: a fotóalbumok, amelyek képeiről nagystélyis hölgyek, frakkos úriemberek tekintettek a lencsébe; a bőrkötéses könyvek, amelyek a pedagógus ősök hagyatékából maradtak meg; a festőkellékek, ecsetek, kréták, amelyek az az érzést keltik, mintha a mester épp csak kiugrott volna a házból egy pillanatra. Vagy esetleg valamelyik freskóján viszi fel az utolsó ecsetvonásokat a Belvárosi templomban, a ciszter gimnáziumban vagy a főiskola falán. Amíg visszaér, esetleg helyet foglalhatunk az egyik puha széken, de ha szerencsénk van, akár azt az ülőalkalmatosságot is kipróbálhatjuk, amelyet az idős mester még a szekszárdi présházából hozott magával, és amelyben ülve előszeretettel festette modelljeit.

Mindezek ellenére sem kell azt gondolnunk, hogy az Éber-ház valami múltból itt maradt őskövület. Épp ellenkezőleg. Állandó helyszíne múzeumpedagógiai foglalkozásoknak, rendezvényeknek is, különféle pályázatoknak köszönhetően pedig az épület állagmegőrzése és rehabilitációja is jó ütemben halad. A kurátorok már újabb kiállításon törik a fejüket, terveik között szerepel többek között egy újabb, ezúttal Baja tematikájú tárlat összeállítása, de egyik legfontosabb törekvésük mindazon Éber-képek a feltérképezése, amelyeknek létezéséről ugyan tudomásuk van, hollétük azonban nem ismert. Számos olyan festmény fotói is birtokukban vannak, amelyek modelljét mindaddig nem sikerült azonosítani. Ezen rejtélyek megoldásához és

a festmények hollétének felderítéséhez szívesen fogadják a segítséget. Az Éber család majd száz évet átölélő – a város hírnevéért is folytatott – tevékenysége megérdemli, hogy életműve minél teljesebb formában elérhető legyen a bajaiak és a látogatók számára.

Ha az előző oldalakon található festményekről információval tudnak szolgálni, kérjük, keressék fel az Éber-emlékházat személyesen (Jókai u. 19.), telefonon a 79/324-216 számon, vagy az eberemlekhaz@gmail.com e-mail címen! ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az elfizetes@bajaihonpolgar.hu címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (www.bajaihonpolgar.hu) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Öregek

Hamar Péter

■ Térdig feltúrt nadrágszárral, mezítláb állt a két öregember a vízben, és szótlanul nézték a Dunát. Magukba mélyedtek, és hagyták, hogy a tekintetüket sodorja a folyó. A túlparti zöld sokféle árnyalatban mosódott össze a szemük előtt, és a szakadatlanul billegő hullámok látványa tartotta fogva őket.

– Mintha valahonnan a múltunkból folyna – szólalt meg a magasabb, ősz hajú.
– Mintha a gyerekkorunk úszna a vízben. Ugyanilyenek láttam hatvan éve, amikor a varsákból loptuk a halat! Aztán tűnődve hozzátette: – És ugyanígy folyik majd akkor is, amikor a túlvilágon az orunkra húzzák az elmulasztott muffokat. A Dunának mindig. De nekem nem. Ahányszor hazajöttem, mindig megrendített a látvány.

– Pedig Finnországban láthattál vizet eleget – mondta a másik, és levetette a pulóverét. – Kezd meleg lenni.

– Az nem ugyanaz! Az valami más, ha dolgozol vele. Az akkor csak egy tárgy, amit ki kell emelni, vagy szabályozni, munkára fogni. És nincs lelke. Ennek meg van! Ott úsznak – mutatott a folyóra – az emlékeim.

– Ahhoz képest elég keveset voltál itthon az elmúlt negyven évben.

Az ősz hajú talán akart volna válaszolni valamit, de a társa elindult visszafelé a telekre. – Gyere, Imre, vegyük elő az állványt, meg készítsük elő a tűzrevalót! Most már jönniük kell a Szepeieknek is!

A vikendház ugyanolyan rozoga volt, mint

a gazdája. A lábazata még szilárdan állt ugyan, de a terasz deszkái és a rá felvezető lépcső ácsmesterért kiáltott, a faházban pedig régóta a pókok vették át az uralmat az időtlen várakozásban. A ház körül a szürke nyárfák már akkor is állhattak, amikor a gazda fiatalon bevásárolta magát a telekre.

Reggel a Duna Szálló előtt volt a találkozásuk, s míg kiértek ide, Szeremlén keresztül a Duna-partra, a legfontosabbakat elmondták egymásnak az autóban. Tizenkét éve nem találkoztak. Közben mindketten megözvegyültek, Laci pedig elpanaszolta, hogy hatvanöt évesen nyugdíjba küldték, pedig még egy évet tanított volna, hogy a kedvenc osztályát elvihesse az érettségig. Imre lánya férjhez ment egy finn fiatalemberhez, és két lányunoka született a családban, ő pedig a vízügyi elektronikát már csak hobbiéból kíséri figyelemmel.

Nemsokára befutott az autó a többiekkel. Egykori osztálytárs mind a három, bélás diákok, akik hajdan kék-sárga szalagos egyensapkában jártak iskolába, mert ez volt akkoriban az előírás. Gázló préselte ki magát először a kocsiajtón a kétszázvalahány centijével.

– Egy tempódobást még el tudnál eresztetni? – kérdezte Imre, miközben átölelték egymást.

– Az én súlypontom már csak akkor emelkedik, ha lábujjhegyre állok.

Szepe is meglapogatta a vendég hátát, és a finn fehér hajfesték iránt érdeklődött.

– Te egy szót se szólj! Hová lett a hajad?

– Nem is tudom. Pedig minden nőnek csak egy szálát adtam.

Osziról, aki kiemelte a csomagtartóból a bográcsot, nehéz volt eldönteni első pillantásra, haja van-e több vagy foga, mármint a feltételezhető teljes kollekcióhoz képest, de széles mosolyából azonnal látszott, hogy a piknikus emberek derűjével szemléli a világot.

– Harcsafejet nem kaptam, viszont a hal be van sózva – mondta Lacinak, a lényegre térve. Imre a válltás-

kájából elővett egy üveg Finlandiát, aminek következtében a közös nevező nem csak verbális szinten jött létre.

– Gyerekek, ma reggelre meghalt a Takács Gyuri apja! Este még megvacsorázott, reggelre meg végleg elaludt – adta közre a hírt Oszi.

– Még élt az öreg? – csodálkozott Laci. – Azt hittem, már rég elment.

– Na, igyunk még egy pohárkával! Aztán elmondok róla egy történetet.

A sörös rekesz is előkerült a másik autóból, Laci hozzáfogott a főzéshez, Oszi pedig belefogott az ígért történetbe.

– Amikor befejeztem a főiskolát Szarvason, ide kerültem gyakornoknak a Lenin Tsz-be. Valahol Hercegszántó alatt dolgoztunk egy kísérleti kukoricatáblában – az elnöknek a kukorica volt a mániája –, de már konkrétan nem tudom, hogy mit...

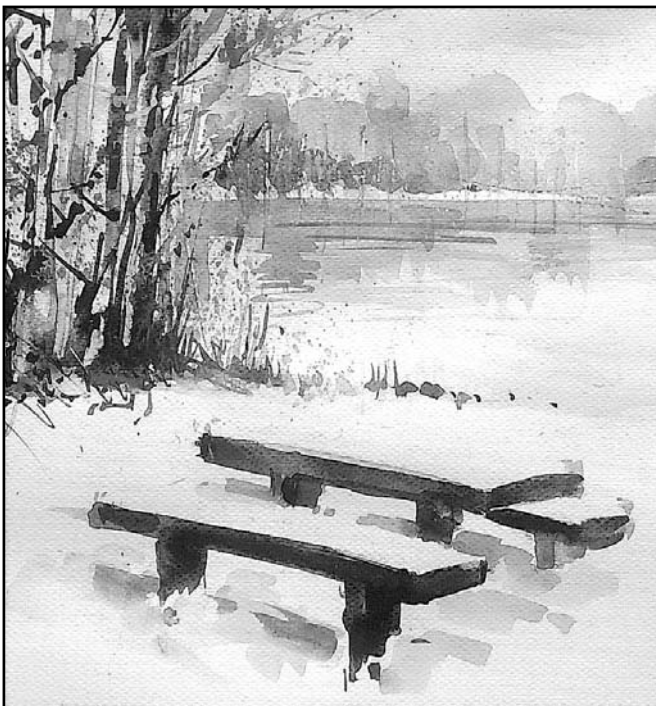
– Tegnap este sétáltam kicsit a városban, és láttam a mellszobrát a barátok temploma mellett – szólt közbe Imre. – Nem tudom, érdemel-e szobrot, de odatenni, az az ízlésteleség teteje.

Oszi könnyedén átsiklott a megjegyzés fölött, és folytatta: – Na, szóval ott voltunk a préri kellős közepén, kinek dohánya nem volt, kinek kenyere, vagy másra volt szüksége, én meg a legfiatalabb a brigádban, hát engem menesztettek a faluba, hogy vásároljak be.

– Ha most olyasmit mesélsz, amit már hússzor hallottunk tőled, akkor nem kapsz egy korty sört se! – figyelmeztette Gázló a történetbe belemerülő Oszit.

– Na, itt vagyok! Mintha ő már nem mondta volna el százszor, hogy az unokája elengedett kézzel tud ülni a bilin... Nézzenek oda! Ezt a sztorit még te se hallottad tőlem – mondta dohogva, és kortyolt egyet. Talán hogy a mérgét oldja, talán mert szomjas volt, vagy csak megszokásból csókolta meg a sörös üveget. Laci meg a bogrács mellől szólt neki oda: – Ha tényleg nem mesélted még, akkor hangosabban mondd, hogy én is halljam!

– Elég az hozzá – folytatta Oszi –, írom össze, kinek mire van szüksége, amikor odajön hozzám Takács Mihály, és azt mondja, szólj a boltosnak, írja fel egy cetlire a lottózszámokat. Abban az időben még pénteken délelőtt volt a sorsolás. Mondtam, rendben van, Mihály bátyám, és indultam volna, de az öreg Dávid Márton utánam lépett, mintha elfelejtett volna valamit, és a kezembe dugott egy cédulát, aztán halkán azt mondta, ha visszajössz, ezt add oda a

Sipos Loránd grafikai

Mihálynak. Rögtön sejtettem, hogy valami stikli van a dologban, pláne mikor láttam, hogy öt szám van felírva a papírra. Később majd kiderült, hogy Marci bácsi valahogyan kiszagolta Takács Mihály lottószámait, és azokat írta fel a cetlire. Mire én visszaértem, a többieket mind beavatta a mókába.

- Te meg persze odaadtad a hamis cédulát? – csillant fel a szeme Szepinek.

- Oda én! Nem ronthatam el a mulatságot.

- Gyerekek, van még a vodkás üvegben! Igyatok egy kortyot, nehogy vissza kelljen vinnem a maradékot! – szólt közbe tréfálkozva Imre.

- A halottat se viszik vissza a temető kapujából – hunyorgott Gázló.

Újabb kört töltöttek, az utoljárt Laci már csak pohár nélkül hajtotta fel, és a kiürült üveget a szemetesvödörbe dobta. A bogrács felől biztató illatok szállongtak, a társaság figyelme pedig újra Oszai felé fordult.

- Aztán mi történt, amikor Takács Mihály kezébe nyomtad a papírt? Kitért rajta az öröm? – kérdezte Szepi.

- Öröm? Semmi! Megnézte, aztán farccal eltette a zsebébe, mintha mi se történt volna. Pedig mindenki nagyon figyelte a képit. Megebédeltünk, csak úgy, tarisznyából. Semmi! Estig, míg nem jött értünk a teherautó, semmi! Majd mielőtt leszálltunk volna a platóról a szentistváni kocsmá előtt, azt mondja: na, gyerekek, ma én fizetek! Az volt szokásban, hogy mielőtt szétszéledünk, megittunk egy sört, de mindenki a magét fizette, hacsak névnap, születésnap, keresztelő vagy efféle nem esett, mert olyankor az ünnepelt fizetett. De Takács Mihály soha! Smucig ember volt, de a hívást mindig elfogadta. A sör előtt egy kevertet is ihattok. Mi van, Mihály? Megellett a tehén? – kérdezte tőle Dávid Márton, de az elengedte a füle mellett a kérdést. Tettük a hülyét, mint aki nem tudja, honnan fúj a szél, és amikor megittuk a porciónkat, Marci bá' azt mondja neki, te, Mihály, megihatok én még egy sört a kontódra? Az meg kikérte még ezt is. És amikor elköszöntünk, azt mondja nekünk: -Gyerekek, én holnap nem jövök dolgozni. Mi meg alig győztük visszafogni a röhögést. Aztán hazafelé menet Marci bácsi odaszólt nekem: -Na, édes fiam, te holnap tényleg ne gyere dolgozni, mert Takács Mihály megöl. Hétfőre majd csillapul a mérge.

- És csillapult? – kérdezte Laci.

- Valamennyire igen, de a köszönésemet legalább egy hónapig nem fogadta. Akkor enyhült meg egy kicsit, amikor Marci bá' megmondta neki, hogy a tréfát ő eszelte ki.

A kellemes szeptemberi langymelegben szél se rezdült, a sör viszont szaporán fogyott. Az öregek lassú mozdulással láttak neki a terítésnek. Terítő azonban nem volt, mert minek is, a tálkák és a kanalak amúgy pucéran kerültek a gyalultdeszka-asztalra, a munka nagy részét a pálinkáspoharak és a sörösüvegek lepakolása jelentette, amivel egykettőre elkészültek. Közben Imrét faggatták, mert nagyon keveset tudtak róla, hogyan is élt, mi történt vele Finnországban.

A halászlé közben elkészült, Gázló alkalmi főköstolóként megvizsgálta az eredményt, és a véleményét egy hátbavágás kíséretében közölte Lacival: -Jó lett!

Nekiláttak az evésnek, és közben nem lanyhuló érdeklődéssel faggatták Imrét. -Azt még nem mondtad el – szólította meg Szepi –, hogy most miért szántad el magad az útra.

- Kaptam egy értesítést, hogy rövidesen lejár a szüleim sírbérlete, vagy hogy a csudába is nevezik.

- Sírhelymegváltás – szólt közbe Rudi.

- Valóban! Az volt odairva a levélre. Lám, milyen leleményes a magyar nyelv! Istené a megváltás, mondja a Biblia, de a pénzt a temetkezési vállalkozó teszi zsebre. Szóval ezt akartam elintézni, meg ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy egyek a Laci halászléjéből.

- Finnországban ilyent nem főztök?

- Halászlét nem! De hallevest igen! Bár itthon nem ajánlanám még bosszúból se senkinek. Egy kiló halhoz négy deci tejet tesznek. És kaporszárát aprítanak bele! Jobb híján meg lehet enni, de akkor inkább a lazac. Azt nagyon sokféleképp el tudják

készíteni. De nem ez a lényeg. Arra nincs garancia, hogy haza tudok-e még jönni később is. Öreg vagyok, nyavalyás vagyok, Turku meg rohadt messze van.

Habár egyikük sem járt Finnországban, az utolsó megjegyzéssel mélyen egyetértettek, a hirtelen támadt csend mintha ezt jelezte volna, de Gázló belerikoltott:

- Igyunk a megbonthatatlan, testvéri finn-magyar barátságra!

- Arra nem gondoltál, hogy akár haza is költözhetnél? – kérdezte Laci. – Szegény Julit eltemetted, nyugdíjas vagy, nem lenne itt jobb neked?

Szemben a vízen vontatóhajó haladt, mélyen merülő uszályokat húzva Baja felé, s ahogy odafigyeltek, a párbeszéd csendje nem tűnt hosszadalmasnak, pedig a válasz nehezen született meg.

- Gondoltam én rá százszor is – szólalt meg eltűnődve az ősz hajú férfi, akinek az arcán a barázdák most mintha élesebben rajzolódtak volna ki –, de nem olyan egyszerű ez, mint a matematika. Nem annyi csak, hogy az egyik oldalon összeadom azokat a tételeket, amelyek a nyereséget jelentik, a másik oldalon meg a veszteséget, aztán összehasonlítom őket. Végül rá kellett jönnöm, hogy bárhogy számolok, a vesztes csak én lehetek. Ott is magányos vagyok, itt is az lennék. Amióta a lányoméék Helsinkibe költöztek, az unokáimat is egyre kevesebbet látom. De legalább havonta egyszer találkozom velük. Angyali, ahogy a két nyelvet keverik, ha velem beszélnek. Kerülgethetjük a lényegét, mégis oda jutunk, hogy – vagy így, vagy úgy – a végére egyedül maradunk. Előbb-utóbb mindnyájunknak ez a sorsa. ■

Margalits Ede fényképe

Fábián Borbála

■ A Bajai III. Béla Gimnázium honlapján és jubileumi évkönyveiben is megemlékeznek az iskola jelesebb tanáiról. Ebben az arcképcsarnokban rövid életrajzzal szerepel *dr. Margalits Ede* (Zágráb, 1849 – Zombor, 1940), aki már az 1982-ben megjelent emlékkönyvben is megtalálható.

A sok kiadványban Margalits Ede képeként szereplő, valójában Korény-Scheck Vincét ábrázoló fotográfia

A 2007-es jubileumi emlékkönyvben ugyanaz a fotó jelent meg róla. 2010-ben jelent meg a *Tablók könyve III. Béla Gimnázium – Baja* című kötet. Ebben az első tabló az 1868-69-es tanév tanárainak fényképeiből készült 1869-ben. Ha átnézzük a tabló képeit, akkor feltűnhet a jobb szélén egy fénykép, amely teljesen megegyezik a Margalits-képpel. Csakhogy a képalírás szerint *Korény-Scheck Vincét* ábrázolja! Margalits Ede ugyanis 1869-ben még nem volt a tanári kar tagja; a gimnáziumban 1871 és 1879 között tanított, amíg a ciszterek át nem vették a gimnáziumot. Margalits Ede és Korény-Scheck Vince 1871-től kollégák és barátok voltak, hiszen Margalits esküvői tanújának is Korény-Scheck Vincét kérte fel. Korény-Scheck történelmet, bölcsészetet (filozófiát) és német nyelvet tanított a gimnáziumban.

Korény-Scheck a későbbiekben az újvidéki gimnáziumban tanított, egy ideig az igazgatója is volt. 1900. november 23-án halt meg már nyugdíjasként Újvidéken, 56 éves korában. 1892-ben egyik szakértő tagja volt annak a bizottságnak, amely bírálta *Érdújhelyi Menyhért Újvidék története* monográfiájának a megírására benyújtott pályázatát. *Werner Adolf* 1913-ban *A bajai*

főgimnázium története című munkájában Margalits mellett Korény-Schecket is a gimnázium országos hírv tanárai között említi. *Szinyei József Magyar írói lexikonjában* ezt írja róla: *„Korény-Scheck Vincze, kir. kath. főgymnasiumi tanár, szül. 1844. decz. 24. Hódságon (Bácsm.), hol atyja K. Ede kereskedő volt; 1854-62-ig a bajai főgymnasiumban tanult. 1855-ben nevelő-atyja Scheck József örökbe fogadta. 1862-65-ig a pesti egyetemen egy évig a jogi, két évig a bölcséleti tanfolyamot hallgatta. 1866-ban a történelemnek és bölcséletnek főgymnasiumban való előadására képesített. 1867-ben Baja városa megválasztotta főgymnasiumi tanárnak. 1876-ban Baja törvényhatósági bizottságának tagja lett. 1880-ban a vallás- és közoktatási minisztérium az újvidéki kir. kath. magyar főgymnasiumhoz áthelyezte; azóta ott működik; a kereskedelmi iskolánál egyszerűs mind óradíjas tanár.”*

A két világháború közötti értesítőkből már csak Margalits Edét említik „az intézet elhunyt tanárai közül irodalmi és kulturális téren kitűntek” között 1935-ig. A közmondás szerint *akinek halálhírére keltik, az sokáig él.* Úgy tűnik, Margalits Ede élete is jó példa erre, hiszen csak 1940-ben, 92 éves korában halt meg Zomborban. Valószínűleg azért nem tudtak arról, hogy még életben van, mert a trianoni békeszerződés alapján Zombor a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (Jugoszláviához) került, Margalits pedig 1918 után visszavonult a közelettől, és csak rózsáinak és családjának élt. (Egyetemi tanári állásából már 1915-ben nyugdíjba vonult.)

A 20. század elején a katolikus újságírók egyesületének, az *Országos Pázmány Egyesületnek* elnöke volt. Fényképe ezért bekerült az 1901-ben megjelent *A katolikus Magyarország* című kötetbe.

Ezen a képen az 1884-ben kapott koronás arany érdemkeresztrel látható, mely az első érdemjel volt, amit kapott. Margalits Ede időskori fényképein sem viselt szemüveget. Ha összehasonlítjuk a Korény-Scheck Vincéről készült képpel, feltűnhet, hogy a fülformájuk sem egyezik. Egyébként ugyanez az 1901-es fotó szerepel a róla írt wikipedia-szócikkben is.

Mi lehet az évtizedes tévedés, a két személy felcserelésének oka? Baja első monográfiáját dr. Rapcsányi Jakab írta és szerkesztette. A könyv *Irodalom, tudomány, művészet* című fejezetében a 293. oldalon szerepel Margalits Ede, de ugyanazzal a

fényképpel, mint a későbbi gimnáziumi emlékkönyvekben. Valószínűleg az történt, hogy nem keresték meg a kép forrását, hanem csak kimásolták a monográfiából.

Jó lenne ezt a tévedést kijavítani! Az életrajzot azzal is ki lehetne egészíteni, hogy: a *Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat* egyik alapítója volt, a szervezet alapszabályainak megírója, első titkára. (Ez a korabeli bajai újságokban is olvasható, például 1882-ben a *Felhívás egy Bács-Bodrogh megyei történelmi társulat érdekében* című írás.) A halálhírei helyet is érdemes lenne feltüntetni, hiszen szinte minden lexikonban másként szerepel vagy Budapest, vagy Zombor, de olvastam már Eszéket is. Halotti anyakönyve szerint Zomborban halt meg, és sírja ott is található.

Margalits Ede bácskai lokálpatrióta is volt. Írásainak egyik gyűjteményében ezt így fogalmazta meg: *„a megyében a hazát szeretni ez volt mindig a vezérelvem”.* *Kalapis Zoltán* így emlékezett meg róla: *„[A] Bácskához ezernyi szál fűzte: Baján tanárkodott, Zomborban volt gimnáziumi igazgató, a kulturális élet egyik vezetője. Az elsők között támogatta Iványi István tervét a megyei történelmi társulat megalapítására, ennek első titkára lett. A múzeumalapítás ügyét is felkarolta, s elsőként adományozott egy IV. Béla korszakából származó rézpénzt a leendő éremtárnak. Ő kezdeményezte a megyei monográfia megírását is, amely két kötetben, 1896-ban meg is jelent, s szerzőjéről Dudás-féle monográfiaként tartja számon az utókor.”* ■

Margalits Ede hiteles fotója 1901-ből

Nehéz évek dokumentumokban

Mayer János

■ Amikor három évvel ezelőtt *Gerhard Seewann A magyarországi németek története* c. könyvét mutattam be, azt írtam: alapmű született. Ezúttal egy újabb olyan „sváb” vonatkozású kötetet vehet a kezébe az olvasó, amelyről biztos állítható, hogy évtizedek múlva is nélkülözhetetlen kiadvány lesz.

A műfaj ezúttal más, de az *Argumentum Kiadó* által gondozott könyv a maga módján éppen olyan fontos, mint az ugyancsak általuk kiadott Seewann-monográfia. Ez a súlyos kiadvány egy német és magyar történészek által gondozott projekt első részeként látott napvilágot, és már ez is nagy szó. A magyarországi németek történetét kutató magyar- és (nyugat-) németországi történészek kutatómunkája ugyanis évtizedekig párhuzamos, egymással alig érintkező pályán haladt; részben eltérő forrásokat használtak, és eltérő következtetésekhez is jutottak. Csak 1990 után nyílt igazán lehetőség egymás eredményeinek megismerésére, a módszerek összehasonlítására, és innentől nyílt több mód arra is, hogy magyar kutatók Németországban, németek pedig Magyarországon tanulmányozzák a vonatkozó forrásokat. Ezáltal lehetett immár közös konferenciákat szervezni, illetve a fontos műveket a másik nyelvre fordítani. Ebből persze nem született teljes konszenzus a vitás kérdésekben, hiszen egyazon jelenséget több szempontból is lehet vizsgálni, a többiek eredményeit viszont jól lehetett hasznosítani és tisztelni.

A történelem hiteles elmeséléséhez mindekelőtt forrásokra van szükség, csak ezek ismeretében születhetnének a különböző interpretációk. A magyarországi németek 20. századi története esetében viszont fordítva történt: előbb alkottak ítéleteket az egész népcsoportról és egyes emberekről, míg a források a kutatók számára csak jóval később váltak hozzáférhetővé. E korábban gyakran titkos források megismerésével pedig számos régebbi – politikailag is motivált – álláspontot módosítani lehetett. Már csak ezért is fontos, hogy egy-egy történelmi korszakot ne csak különböző történészek elbeszélésében, hanem a kortárs források alapján is meg lehessen ismerni, főleg, hogy a történész hajlamos a „nagy egészre”, a folyamatokra koncentrálni, a dolgokat a nagypolitika nézőpontjából szemlélni. Pedig számos történetben az ördög a részletekben lakozik, helyben a dolgok gyakran másképp működnek, mint az ország vagy akár a megye központjában. Ha egy korszak összképét akarjuk megfesteni, akkor mind a nagypolitika, mind a „kisemberek” nézőpontját figyelembe kell venni. A

tárgyalt könyv – a később megjelenő második kötettel együtt – arra törekszik, hogy a vonatkozó források közlése révén átfogó képet adjon „a magyarországi németek nehéz évtizedéről” (1944–1953). Az első kötet hazai, a tervezett folytatás németországi forrásokat tartalmaz majd. Az említett évtizedben a magyarországi svábokat számos sorscsapás érte az ún. „kollektív bűnösség” jegyében: kényszermunkára hurcolás a Szovjetunióba (malenkij robot), a földtulajdon elkobzása, kényszerlakhelyekre telepítés, kényszerű kitelepítés (elűzés) Németországba, az állampolgári jogok elvesztése Magyarországon, az anyanyelv használatának korlátozása, kényszermunkatábor Magyarországon és számos megaláztatás és hátrányos megkülönböztetés a saját szülőföldön. A forrásgyűjtemény ennek a szörnyű időszaknak a mindennapjaiba enged betekintést, amikor a németek a háborús vereség árát sokszorosan megfizetni kényszerültek.

A könyv szerkesztője, *Tóth Ágnes* (az MTA Kisebbségkutató Intézetének munkatársa, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezetője) több mint 30 éve foglalkozik a témával, különösen ami a második világháborút követő magyarországi migrációs folyamatokat illeti. *Telepítések Magyarországon 1944–1948 között* című könyvében elsőként mutatott rá az 1945-ös földreform, a szülőföldjüket elhagyó bukovinai székelyek és felvidéki magyarok letelepedése és a németek kollektív büntetése között. A tervezett második kötet szerkesztője, a nagyszebeni születésű *Mathias Beer* tübingeni professzor pedig az egyik legkiválóbb szakértője az 1945 után hazájukból elűzött németek németországi integrációjának. A szerkesztők mellett mindenképp említést érdemelnek a kötet további munkatársai, *Apró Erzsébet*, *Kőfalvi Tamás* és *Kőfalviné Ónodi Márta*, akik a megjelentetett szövegekhez alapos, gondos magyarító jegyzetanyagot készítettek. Az általuk közölt kiegészítések és háttér információk révén a szövegek összefüggéseit azok is megérthetik, akik a téma alapvető szakirodalmában nem jártasak.

A kötet elején a szerkesztők bemutatják a projektet, majd egy átfogó tanulmányban Tóth Ágnes végigtekint a téma kutatástörténetén. E historiográfiai áttekintésben az elmúlt 70 év fő kutatási irányait, de az eddigi vizsgálatok hiányosságait is bemutatja; továbbá azt is, milyen (politikai és tudományos) tendenciák befolyásolták a történészek munkáját. (E sorok írójának különös büszkeség, hogy két lábujjzset erejéig az ő munkája is megemlíttetik benne.) Az áttekintésből kitűnik, hogy csak az 1990-es évektől esett komolyabb figyelem az eredeti

(írott és szóbeli) forrásokra, és ez lehetővé tette az összkép árnyalását, mégpedig azért, mert az újabb művekben társadalompolitikai aspektusok is előtérbe kerültek. Ezek révén a 70-es, 80-as években született művek mélyen gyökerező állításait is meg lehetett haladni.

A könyv egy újabb fejezete röviden összefoglalja az 1945–1953 közötti, a németekre vonatkozó eseményeket. Ez főleg azoknak lehet fontos, akik a téma legújabb historiográfiáját nem ismerik, de a szövegek összefüggéseit érteni szeretnék. Ez a rész sem száraz adatgyűjtemény, hiszen a történeteket egyes, a később közölt dokumentumokban található esetek révén szemléltetik is. A könyv ezen része magyar és német nyelven is olvasható.

A kötet meghatározó részét természetesen maguk a források alkotják. Ezek között egészen eltérő műfajú szövegeket talál: törvényrészletek, a svábokra vonatkozó országos vagy helyi rendeletek, különféle megbízottak, hivatalnokok jelentései, statisztikai kimutatások, (gyakran manipulált vagy „felülről diktált”) újságcikkek, egyes döntések előkészítésekor készült feljegyzések, ülések jegyzőkönyvei; de például egyes magánszemélyek kétségbeesett kérései, hogy a kollektív bűnösség következményei alól kivonják magukat, egyházi személyek és főméltóságok tiltakozásai és arra irányuló kísérletei, hogy híveiket megvédjék stb. Különösen megrázók azon dokumentumok, amelyek arról számolnak be, hogy embereket azért ítélték börtönbüntetésre, mert a kitelepítésük után életük kockáztatásával visszaszöktek Magyarországra, mert hazájukat semmiképp nem akarták elhagyni. Számomra nagyon érdekesek még nagy események helyi összefüggéseit szemléltető források: pl. milyen szempontok alapján állították össze a kitelepítési listákat, milyen visszaéléseket észleltek (és gyakran lepleztek el) a helyi hatóságok a földreform végrehajtása során, hogyan próbálták meg – többnyire hiába – helyi előjárók a kegyetlen németellenes intézkedéseket megakadályozni vagy hatásukat enyhíteni. Mindegyik viszonylatban megdöbbentő döntésekre, tragikus egyéni és közösségi sorsokra bukkanhatunk, mert a források a személyes nézőpontot is megjelenítik. A bevezető tanulmány és a közölt források révén olyan, a politika és a társadalom felelősségét is szemléltető kép alakul ki, amilyent még egyetlen monográfiában sem olvashattunk.

A közölt források egy része persze nem ismeretlen a témában tájékozott olvasónak, de ilyen mennyiségben összegyűjtve nem találkoztam vele. Így nyugodtan állíthatjuk, hogy a kiadvány hatalmas űrt töltött be a

hazai történettudományban. Ha valaki a jövőben a magyarországi németek 20. századi történetével kíván foglalkozni, annak ez a kötet megkerülhetetlen lesz. Kívánatos lenne persze, ha hasonló forrásgyűjtemények a magyarországi német történelem más időszakaihoz (pl. betelepítésük idejére, a 19. századra vagy épp a két háború közötti időszekekre vonatkozó) kapcsolódó forrásokat is egy-egy kötetben összegyűjtenék, hiszen e korszakok ismeretében is sok még a fehér folt és a tévhit, amelyekre épp források feldolgozása által lehetne eloszlatni. A második világháborút követő korszakra vonatkozóan ezt számos, korábban vitatott kérdésben (pl. az ún. „Potsdam-legenda” vagy a demokratikus pártok felelőssége) mára sikerült megnyugtatóan tisztázni.

A kötet nem egyszerűen közli az eredeti

dokumentumokat (bár már ez is dicséretes lenne), hanem gondosan fel is dolgozza őket. Mindegyik forrásnak bemutatják keletkezési idejét, helyét, típusát stb. Valamennyi anyagról magyar és német nyelvű tartalmi összefoglaló olvasható, csak utána következik a teljes szöveg (ez csak magyarul). A kötet a szövegeket kronologikus sorrendben adja közre. Mindegyik szöveg alaposan annotált, vagyis a benne előforduló személyekről, intézményekről, helységekről a lábjegyzetekben részletes információk találhatóak. Amennyiben sikerült kinyomozni, arról is beszámolnak, milyen következményei lettek a forrásban leírt problémának. Ez a textológiai segítség rendkívüli módon megkönnyíti a kezdő kutató dolgát is. A kötet mindenkinek ajánlható, aki a magyarországi németek története iránt érdeklődik, de azoknak is, akik

egyszerűen csak az 1945 utáni időszak korhangulatáról szeretnének első kézből többet megtudni. Természetesen nem kell a könyvet az első oldaltól az utolsóig olvasni: nyugodtan lehet keresni a saját lakhelyre, régióra vonatkozó anyagokat; akit pedig a kollektív büntetések egyes szakaszai érdekelnek csak, az is megtalálja a számítását, mert mindegyikre vonatkozóan szép számú szöveg áll rendelkezésre. Épp ezért nem szabad, hogy a könyv testessége és az oldalszám bárkit elriasszon; olyan publikációról beszélünk, amelynek minden öntudatos sváb (bajai) honpolgár könyvespolcán ott lenne a helye. Kíváncsian várjuk a készülő második kötetet. (*Dokumentumok magyarországi németek történetéhez 1944-1953. Szerkesztette Tóth Ágnes. Argumentum Kiadó, Budapest 2019.*) ■

A nagy gazdasági világválság „begyűrűzése” a bajai közigazgatásban

Sarlós István

■ 1929. október 24-én a New York-i tőzsdén addig ismeretlen méretű részvénypiaci visszaesés kezdődött. A világgazdaságban jelentkező túlermelési válság következtében a megtermelt javak jelentős része eladhatatlanná vált. A vállalatoknak megszűntek a bevételei, nem tudták fizetni a munkásokat, elkezdődtek az elbocsátások, az üzembeszárások, a bankcsődök. Hatalmas, tőzsdén forgatott vagyonok úsztak el, az emberek tömegesen szegényedtek el. Az Amerikai Egyesült Államok gazdasági/ pénzügyi válsága tovább gyűrűzött Európába is, mivel az első világháborúban kimerült és eladósodott európai államok legfőbb hitelezője az USA volt. Az addig ismeretlen gazdasági válságjelenséggel szemben az európai gazdaságpolitikusok különböző módszerekkel próbálkoztak, több-kevesebb sikerrel.

Magyarországon a két világháború között a nemzetgazdaság alapját még mindig a mezőgazdaság adta, az ország mezőgazdasági kivitele jelentette a gazdasági stabilitásunkat. A gazdasági világválság során az erősen iparosodott országok – USA és Nyugat-Európa – másként reagáltak, mint az elsősorban mezőgazdaságból élő kelet-európai országok. Az iparban és a szolgáltató szektorban a veszteségek minimalizálását az üzemek bezárásával és az ott dolgozók elbocsátásával gyorsan meg lehetett oldani, de a mezőgazdaságban nem ez volt a helyzet. Élelmiszerre a legnagyobb válság idején is szükség van, azaz a mezőgazdasági

termelés nem állítható le teljesen, valamint a földeken lévő termés betakarítása és minimális feldolgozása is elengedhetetlen. Ebből következően a mezőgazdaságnak van egy „válságlassító”, a folyamatot elnyújtó hatása. A magyar gazdasági vezetés a mezőgazdaság által termelt nyersanyagokat feldolgozó iparnál próbált meg jogi eszközökkel beleszólni a rendszer működésébe, és próbálta a válság begyűrűző hatásait mérsékelni. Az ország legfontosabb kiviteli cikke a gabona és a liszt volt. A malomiparban a kormányzat előzetes felméréseket végzett, utána minisztériumi rendeleteket hoztak az árak maximalizálásával kapcsolatban, majd ellenőrizték ezek betartását. Ez törvényhatóságilag a legmagasabb szinten történt, a vármegyei főispánok feladata volt. Bács-Bodrog vármegye és Baja város egyesített főispánja, *Bisztrai Balku Gyula* 1929. november 18-án rendelte el a sürgős adatgyűjtést:

„Szám: 670./főisp. 1929.

Határidő: 5 nap.

Méltóságos Polgármester Úr!

Felhívom Méltóságodat, hogy sürgősen jelentse nekem, hogy a törvényhatóság területén vannak-e oly molnárók és malomtulajdonosok – akik őrlési díj címén 12% vám és 2% porlási veszteségnél, darálás esetén pedig 8% vámnál és 1% porlási veszteségnél nagyobb százalékos őrlési díjat szednek, és ha vannak, név szerint kik azok?

Baja, 1929. évi november hó 18-án.

Balku

főispán.”

A két világháború között a magyar gazdaság alapjában véve mindvégig tökehiánnyal és likviditási gondokkal küzdött. Egyszerűen nem volt elég pénz a gazdaságban, így sok esetben a szolgáltatások árát is terményben, annak valamilyen hányadában határozták meg. A földművelésügyi miniszter, *Mayer János* és a pénzügyminiszter, *ifj. Wekerle Sándor* már októberben egyeztetett az egységes őrlési díjak bevezetéséről, mivel a magyar gabona és liszt ára a világpiacon csökkenésbe kezdett. (1928-ban a búza átlagára 30 pengő/mázsra volt, és ezt is egy közepesgyenge árszínvonalnak tartották. A válság hatására az átlagár 1934-ben 10 pengő/mázsra esett vissza.) A termelőknek az őrlési díjak arányának rögzítésével egyfajta kormánytámogatást akartak biztosítani. A földművelésügyi minisztérium rendelete ekkor már elkészült, 1930. január 1-jén lépett hatályba, de a biztonság kedvéért egy előzetes érdeklődést bekértek az aktuális árakról. A főispán leiratában a – jellemzően külföldön – lisztként továbbértékesítésre szánt gabona őrlési és kukorica darálási díjaira volt kíváncsi. Ezt csak a vámörlési minősítéssel és engedéllyel rendelkező malmok végezheték. A Dunán dolgozó hajómalmok területileg Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez tartoztak, így az ő tarifáikhoz a Bács-Bodrog vármegyei főispánnak semmi köze sem volt. A vámörlési engedély megszerzése a hajómalom-tulajdonosoknak nem igazán számított, ők a helyi igényeket szolgálták

ki, ezért sokkal kisebb mennyiségekkel dolgoztak. Esetükben az őrlési és darálási díjak személyes megegyezés során dőltek el. A leiratban meghatározott áraktól eltérő jelentést november 25-én írták meg, majd másnap továbbították a főispánnak.

„Jelentés.

A 22.358/kig. [közigazgatási] 1929 számra jelentem, hogy a megejtett puhatolás szerint Baja város területén három várnőről malom van, melyek a következők:

1. Köbling testvérek, Váradai érsek út 35. szám alatti malma, ezek őrlésnél 18%-ot szednek. Darálásnál 15%-ot.

2. Goldschmidt Zsigmond, Váradai érsek út

17. szám alatti malma ez őrlésnél 17%-ot, darálásnál ó-kukoricából 10%, újból 13%, s árpa 10% vámot szed.

3. Révész Emil Erzsébet királyné utca 54. szám alatti malma, ez őrlésnél 18%-ot, darálásnál 10%-ot szed.

Baja, 1929. évi november hó 25.

Lajkó

v. [városi] őrmester.”

A főispán és jelentése után a miniszterium így szembesülhetett azzal a ténnyel, hogy az általuk a gazdaság szempontjából helyesnek tartott, és rendeleti úton meghatározott 14% és 9% a szabad piacon nem állja meg a helyét.

A magyar gazdasági szakemberek és a kormány gazdasági tanácsadói nem igazán találták meg a válság ellenszerét. Az ország fokozatosan csúszott bele a recesszióba, és 1938-ig nem is lábalt ki belőle. Az exportra, azon belül is a mezőgazdasági cikkek kivitelére épülő magyar gazdaság számára ezek a jogi lépések nem jelenthettek megoldást a válság leküzdésére. Egy határozott inflációs lépéssel, az aranyalaphoz kötött pengő leértékelésével, amely az exportra élénkítő hatást gyakorol, vélhetően sokkal könnyebben kivezethető lett volna az ország a gazdasági válságból. ■

Hol van, ami volt?

Ablonczy Ágnes

■ Decemberben születtem. Mesélik, keresztelőmkor ki se látszottam a takaróból, amibe be voltam bugyolálva. Nyilván el is szunnyadtam, jólesett az a nagy melegség, hanem amikor a keresztvizet öntötték volna, s kifelé kezdtek bontogatni, hát nem találták a fejemet. Kiderült, végig fordítva tartottak. No, szépen álltam akkor először az Úristen elé!

A hideget azóta se nagyon szeretem, ám a téli ég szülőtte, a parányi gyémántszemekben hulló, és szemem láttára végtelen takaróvá szövődő fehérséget, ami elrejtja a világ minden kacatját, piszkát, azt igen. Különösen az első hó, amikor az adventi várakozásban érkezik, nos, az elvárásol. Valami sosem volt, sosem lesz égi tisztaság mutatkozik az embereknek. Persze nem sokáig bírja, olykor már hulltában olvad, máskor néhány óra múlva már nyoma sincs, olykor hetekig, hónapokig megmarad, de akármeddig is, múlt gyönyörűsége az életünknek.

Hanem 1969 decemberében annyi hó esett, amennyit azóta se láttam. Amikor Mikulás-ünnep táján szállingózni kezdett, lelkesen lestünk ki az ablakon másfél éves fiammal. Neki a múlt évi tél, ha volt, se maradt meg, akkor ismerkedett az égből lefelé szitáló csudával.

– Nézd, hull a hó! – öleltem az ablak elé
– Ugye, milyen szép! Hamarosan betakar mindent, fehér lesz tőle az út, a házak, a fák, az egész világ.

Persze ő, mint minden egyebet, ezt is rögtön a markába akarta. Megfogni, elérni, ő így ismerkedett mindig. Azután letettem a szőnyegre játszani, mert főzni indultam a konyhába, de megígértem neki, ebéd után kimegyünk az udvarra. Persze ő rögtön akarta. Alighogy kiléptem a szobából, ment a sámlijáért, vitte az ajtóhoz, s pipiskedve, nyújtózkodva próbálta elérni a kilincset. Jó, hogy le

nem zuhant. Már épp nyitotta, ment volna úgy felöltözetlen, ha hagyom. De időben érkeztem, s elkaptam.

Igaz, ami igaz, huszonéves mamáját legálább annyira elvárásolta a hó, így amikor megettem alig fél esztendő kishúgát, mindkettőjüket felöltöttem, hogy együtt menjünk havat kóstolni. Nadrág, pulóver, overall, sál, sapka, kesztyű... ez persze, két gyerekkel nem kis dolog és idő; utálják kellőképp, de némi huzavona után csak elkészültünk.

Míg én lánykámat a takaróval bélelt babakocsiba pakoltam, az alatt az én mindent előbb akaró fiam már kereket oldott, szaladt, szaladt körbe az udvaron. Fél szemem azért rajta volt. Láttam, ahogy maga mögé hátra-hátra pillant, tetszett neki, ahogy nyomot hagy apró, piros csizmája. Amikor ezt elunta, ment lesöpörni a kerítést – pedig de szép volt rajta az az érintetlen hófehér keret! Megrázott minden elérhető ágat, nekiment a bokornak is, lássa, hogy prüszköl, s közben persze meg-megkóstolta a havat. Aztán kiállt középre, rájött, rázni se kell az ágakat, söpörni se a kerítést, megfogni se muszáj, ha ügyesen tátja, szájába hullik a hó. Kiabált is, nézzem, mit tud.

Alig fél esztendő kishúga egy időre elszunnyadt, őt még nem igen érdekelte a hó, de ahogy sötétedett, felébredt, nézett, nézett, s mert nem látott, nyugtalanokdni, sírni kezdett. Terelgettem hát a fiamat is befelé. Addigra tétőtől talpig, az orra hegyéig havas volt, de az arca piros, mint az érett alma. Nem lehetett becsalni a házba. Apja jött ki, ő kapta karjába, s úgy vitte, hiába tiltakozott.

Örültünk, örültünk, de ünnephez közeledve egyre aggodalmasabban lestünk kifelé a párommal, vajon meddig esik még? Több mint két éve Vaskúton laktunk, de a karácsonyt ünnepelni Budapestre készültünk. Várnak minket otthon, haza vágyunk. Ott élnek a szülők, a

testvérek, a barátok, a közösség, mindenki. Az ünnep akkor ünnep, ha...

Lehet, hogy inkább vonattal kéne menni? De hisz ezért akartuk az autót, hogy a temérdek holmival, ami két pelenkás gyerekkel van, elférjünk, mozdulni tudjunk. Nehezőlő szívvel hallgattuk a híreket. Országszerte esik, hóakadályok, hóátfúvások mindenütt. Meddig érünk el a mi kis Trabantunkkal? Vagy itthon maradunk? Mekkora csalódás lenne. Már annyit meséltem a két gyereknek. Arról, ami ott lesz.

Aztán pár nappal szenteste előtt elállt a hóesés. Félelmetesen szép lett a világ. Közben csepp fiammal hóembert építettünk, hógolyóztunk, még szánkóztunk is, azt kicsi húga is kipróbálta az ölemben, hogyan szalad. Édesapjuk húzott minket. Este pakoltam, csomagoltam, amikor ők már elszenderültek, hogy időben indulhassunk. Ki tudja, meddig tart az út.

December 24-én reggel, ahogy kinéztem az ablakon, majd sírva fakadtam. Mert egész éjjel esett a hó. Most mi lesz? Mire összepakolunk, a vonatot, amivel időben érnénk Pestre, már nem érzük el. És a Trabanttal? A párom híreket hallgatott. Hol, merre, hogyan? Velem együtt aggódott, de végül győzött a hinni akarás, hogy minket ott fenn őriznek. Kimondatlanul persze bekerítette őt is, engem is az otthon iránti vágy: Budapesten, a szülői házban, itt is, ott is, várva várnak minket.

Az autó ott állt a kapualjban. Hó nem érte, de jeges hideg volt benne minden. Nem baj, fűtünk, és hamar bemelegszik, ha mi négyen beülünk. A kicsi lánynak kuckót készítettem, az ablakmélyedésbe tettem meleg takarót, tudjon útközben pihenni, aludni. Lassan megtelt a kocsi, persze a szívünk is kétséggel, kell-e, szabad-e ilyen időben útra kelni? De hát még nincs nyolc óra, s még épp ennyi van

az ünneplés kezdetéig. A legrosszabb esetben is fel szoktunk érni négy óra alatt. Mehetünk lassan, van időnk.

Beültünk hátra a kicsikkel, apjuk nyitotta, csukta a nagykaput. Az országutat hó fedte, de azért lehetett haladni. Kicsit fellélegeztem, de a párom arcára pillantva láttam, amitől igazán fél, az még odébb van. A gát előtt van egy útszakasz, ahol a szél mindig keresztbe fúj.

Kicsi lányom jóllakott lustán nézelődött egy ideig ki az ablakon, aztán elszunnyadt. Megérintettem csepp kezét, meleg volt. Nem fázik – nyugodtam meg –, s kicsit le is húztam a bátyjától örökölt sárga bolyhos kék zsák cipzárját, ne ébresszem ezzel később. A fiunk persze izgatottan lesett kifelé. A legszívesebben előre ült volna, de nem engedhettük. Kénytelen volt elfogadni. Be nem állt a szája. Miért, miért, miért? Feleltem rá, meséltem, ami épp eszembe jutott. Édesapám azt mondta egyszer, mindig válaszolni kell, századszor is, mert ilyenkor a gyerek gyűjt. Hát az én fiam nagy gyűjtő volt.

Baján túl vastagodott a hótakaró, egyre nehezebb dolga volt a Trabant kerekeinek és motorjának a nagyobb kocsik kásásodó keréknyomában. Ha küszködve is, meg lassabban is, mint bármikor, de elértük Érsekcsanád, Sükösdöt, Dusnokot, Bátyát, Kalocsát. Hanem innen kiérve, az út mentén, kétoldalt ijesztő, többméteres hófal. A kocsi gyengécske fűtése alig ellensúlyozta a kint csikorgó hideget. Autót elvéve láttunk, inkább csak nagyobb jószágokat, s azok sofőrjei furcsán meredtek ránk, miközben kikerültek minket. Kérdő pillantásuk nem igen tette könnyebbé szívünket. Vajon mi van odébb?

Akkorra már csak egy sáv volt a haladásra, óriási keréknyommal, egyre jobban féltünk, mi

lesz, ha megfeneklik benne a Trabant? És akkor, velünk szembe jött egy teherautó. És már nem volt kitérni való hely a nagy hóban. Most mi lesz? Mi dermedten ültünk. Ők döntöttek el. Kiszálltak abból a nagy autóból, s mondták, forduljunk vissza. A szemem teleszaladt könnyel. Hát hiába minden, mégse megyünk haza? A párom kint tárgyalt velük. Közben jött még egy autó, az is megállt, a teherautó mögött. És alig hittem, ami megtörtént. Megfogták, négyfelől a Trabantot, és velünk együtt, akik bent ültünk, ellenkező irányba fordították.

A párom végtelen szomorúan ült be az autóba, s indultunk vissza, Baja felé. Hát lehet ez? Hogy kimaradunk az ünnepből, a családeből, amire úgy vágytunk? Miért is nem mentünk vonattal? Persze hangosan nem szóltam, egyetlen szót sem. A kislányunk még alszik, de nem sokára tisztába kell rakni, etetni. A fiam szeme csillogott, neki különös kaland volt az egész, fölkapnak minket kocsistól, megfordítják, lehuppanunk... – ahogy ismerem, bizonyára még ma is emlékszik rá hogyan történt, ami történt.

Már újra Kalocsánál jártunk, amikor megláttam a táblát: Foktő... és ha erre mennénk? – szaladt ki számból a szó –, erre talán rövidebbek az útszakaszok két falu közt, talán érintetlen az út, vagy eltakarították... S ha netán mégsem... Alig hittem, de az én párom rábólintott, kiderült, ő is épp ezen gondolkodott, és igen, hamarosan jobbra kanyarodtunk az útról, Foktő, Uszód, Dunaszentbenedek, Géderlak, Ordas felé. Nem állítom, hogy nem féltünk attól, mi lesz, hogy lesz, de képtelenek voltunk visszafelé menni.

Dél körül járt az idő, meg kellett etetni a kicsit. Az én kezem dermedezett, de őt ki kellett bontani, etetés előtt tisztába rakni. Jaj,

csak meg ne fázzon! Aztán gyorsan visszabugolyáltam, és megszoportattam. Közben a fiam is, apja is, szendvicset evett. A Trabant megmegijesztett, igencsak küszködött, de nem állt le, lassan haladt a havas, de járhatatlanabb terepen.

Fellélegeztünk, amikor Dunapatajhoz értünk, ki az eredeti útra. Igaz, még több mint fele hátra van, de szélesebb az út, elfér mellettünk a szembejövő forgalom. Ebédidő után, az estéhez közeledve egyre több autó jött-ment, s bár hideg volt, s havas is maradt az út, ám tornyosuló hófalak nem voltak, és ha hangoskodott is a motorja, ment a Trabant.

Nem emlékszem, hány kérdése volt közben a fiamnak. Ahogy sötétedett, egyre leste az út menti házak ablakait, ahonnan fények szűrődtek ki. – Mikor érünk oda? – Ez volt vissza-visszatérő, leggyakoribb kérdése. Mit válaszolhattam volna, magam sem tudtam. Csupán újra meg újra fohászkodtam magamban, hogy megérkezhessünk. Bizony, soha ilyen hosszú utunk nem volt Pestig. Több mint nyolc óra a máskor három és fél helyett!

Az út utolsó felében, a második tisztába rakás és szoptatás után, apró lányomat a fiammal együtt karomba ölelve tartottam. Hiába volt fűtés, egyre hidegebb volt a kocsiban. Akkor villant eszembe, mit is csinálnak most otthon? Ilyenkor mindig együtt énekelünk, ahogy díszítettük a fát. Elkezdtem hát a karácsonyi énekeket. Lánykám szeme csillant. Egymás után énekeltem, ahányat és ahány versszakot tudtam, aztán újra, előlről. És egyszer csak ott volt a Budapest tábla. Az órára néztem. Alig hittem, négy óra, talán még nem kezdték el...

Hogy elkezdték-e vagy sem, nem tudom, mert amikor megálltunk a templom mellett, a parókia bejáratánál, pillanatokon belül, mind kinn voltak, kapták ki kezemből az aprókat, s öleltek, vittek be minket a cserépkályhás melegbe. Mennyire izgultak, mennyire örültek! Vártak, persze hogy vártak minket, de alig hitték, hogy ebben az időben elindulunk és megérkezünk. Volt mit mesélni.

Odabent, ahogy mindig, a hosszú pad fölött, a lámpát körülölelve, édesapám túlevelű ágából rakott páratlan karácsonyfája. Gyerekeim ámulva nézték. Apró leánykánk szeme kerekre nyílt, és fiunk is először csak nézett, nézett. Aztán persze egy percre se maradt nyugton, jött és ment, és szüntelen kérdezett attól, aki épp ölébe kapta. De hát ki bánta? Akkor már az én legkisebb testvérem is nagy volt, nővéremék Hollandiából nem tudtak jönni, nem volt más apróság a fa körül, csak ők. Hát kézről kézre jártak.

Meghallgattuk a karácsonyi történetet, édesapám rövid igemagyarázatát, énekelünk, volt aztán ajándékosztás kicsinek és

A Bajai Honpolgár Alapítvány támogatói 2019-ben

Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság
Arculat Nyomda Kft.
Baja Város Önkormányzata
Bajai Szent Rókus Kórház
Bautzen Bt.
Bányai Júlia Szakképző Iskola
Dr. Bernschütz Sándor
Csontos Attila
Duna Wellness Hotel
EMEL Kft.
Fény Gépész Kovács Gábor
FORINT-Soft Kft.
Gemenc Zrt.
GTKB Ganz Transelektro Kft.

Göldner Tibor mestercukrász
Koch Borászat
Limada Kft.
Mogyi Kft.
Péterfi Ügyvédi Iroda
Rita Virág Bt.
Titronic Irodatechnika Kft.

**Köszönjük mindannyiuk
segítségét!**

**Támogassák munkánkat
2020-ban is!**

nagynak, belefeledkeztünk a már alig remélt találkozás hihetetlen örömébe. Ám egyszer csak észreveszem, az én fiam már nem találja helyét, egyre a sarkamban van. Hát persze, jut eszembe, tudja, vágyja még azt a következő karácsonyt, amit ígértünk, a másik nagymamánál. Érzem is, hátulról markolja a ruhámat, híz le magához:

– Mikor megyünk már a Mamiékhoz? – kérdezi a fülemben súgva.

És átmentünk oda is. Úgy vártak, úgy készültünk, mennyire örültek nekünk! Abban a csepp szobában együtt volt, elfért az egész család. Szólt a csengő, és mi bemehettünk, a karácsonyfán csillogtak a díszek, szikrát szórt a csillagszóró, és megszólalt az a különös, kurbli lemezjátszó. Ez persze odavonzotta a mi fiukat – épp csak kimentettük a kezei közül. Szív szerint szólt az ének és a hálászó. Alig fért el az ajándék a fa alatt. Lestem az aprókat, az örömeiket. Karácsonyi menü került az asztalra, az édes fűszeresen illatozó borlevestől egészen a bejgliig. Vacsoráztunk, beszélgettünk. Egyszer csak jön, szól a fiam:

– Mikor megyünk haza? – kérdezi, s látom, nagyon elfáradt, már alig tudja a szemét nyitva tartani.

Haza? Magyaráztam neki, mi lesz, hogy lesz. Itt kicsi a lakás, megyünk vissza az én szüleimhez, a testvéreimhez, ott készítettek nekünk helyet... Néz rám. *Mikor megyünk haza?* – marad ott a szemében, s az én fülemben, ő nem szól, csak bújik, ölel, és most hagyja, hogy öltöztessen, végtelen álmos. Csak másnapig

Karácsonyi köszöntő

Dömötör Ilona

(Szeremle, 1899. – 1982. Bp.)

Áldott legyen ma minden
Bölcsőre hajló asszony.
Karácsonyesti csillag
Gyúljon ki szemében.
Legyen áldott ma minden
Szeretet-lakta hajlék,
Mely gyermeket fogad be
Az Úr Jézus nevében.
Csecsemők gügyögése
Legyen ma százszor áldott.
Leljen visszhangra benne
A betlehemi ének.
Parányi gyermeklábak
Tapossák ki simára
Jövendő boldog útját
A béke emberének.

köszönünk el szeretteinktől, karba kapjuk őket és indulunk pár utcával odébb. Elkísér minket az apósom, mert sok a csomag. Keményen ropog a hó a csizmánk alatt. De ki bánja? Szívem szerint táncolva mennék.

A parókia vendégszobájába hurcolkodunk. Ez a szoba nekem ismerős, mégis idegen, hiszen amíg itthon éltem, ide mi sosem jöttünk aludni. Most itt kapunk helyet egyre szaporodó családommal. Fürdetés után karomba ölelem a gyerekeimet. Nem kell őket alatni, végképp elfáradtak. Micsoda nap van mögöttünk! Velük alszom el, igazi karácsonyjé, az öröm míg hálászóba kapaszkodik, észrevétlen álomba szenderít.

Másnap tele a templom, s mi ott lehetünk az ünneplő gyülekezetben, mert a húgom közben vigyáz az aprókra. Együtt állhatunk Isten elé azokkal, akik közt felnőtünk. Édesapám prédikál. Szava érint... Egykor Betlehemben, a hosszú, gyalogosan és számarháton megtett út után érkezőknek *nem akadt hely...* Nekünk az út volt próbára tévő, de megérkeztünk, helyet kaptunk itt is, ott is. Fér még valami az én szívembe?

Az ünnepek alatt nem esett több hó, az utakat is megtisztították, bizakodva pakolunk és indulunk Baja felé a Trabanttal. Jó volt ez a pár nap itthon. Persze mindig nehéz elindulni. Integetünk, míg látjuk őket a ház előtt. Most nem kell nyolc és fél óra, négy is alig. Az én fiam persze nem alszik, folyton kérdez, magyaráz, mesél, idézi mi volt, hogy volt. Időnként azért csitítom, hisz a kishúga közben el-elbóbiskol.

– Na végre, – mondja aztán, amikor apja nyitja a nagykaput s bentről kifele kászáló-dunk – végre itthon vagyunk!

Hát persze – dereng bennem akkor valamiféle világosság, de nem a közben felkattintott lámpától, és nem is az udvarunkban eltakarítatlanul magasodó hótól. Nekik ez az otthonuk. És nekünk? – pillantottam a páromra befelé menet. Ha az övék, lehet a miénk másfelé?

Othonunk lett. Tőlük lett az, a gyerekeinktől. Úgy szerettek megérkezni! Amikor tizenkét év után Bajára költöztünk, nehéz volt elhagyni a házat. Abban a szolgálati lakásban több mint negyed évszázada *idegenek* laktak. Hol van, ami volt? Mitől, meddig tart, ami van? A fiunk pár éve Vaskúton vett házat, éppen olyan fekvésűt, amilyen valaha a miénk volt. Legnagyobb lányunk Gyömrőn él a családjával, harmadik gyerekünk Mosdóson, a negyedik Budán, az ötödik Székesfehérváron, a hatodik még itt van velünk, de jövőre, ki tudja, hova viszi útja.

Most a mi gyerekeink és unokáink készülnek, jönnek hozzánk *haza* karácsonykor. Megmegtelik olykor a ház, de üresedik, egyre

csendesebb az egykor gyerekszivajtól hangos bajai otthon. Az a két kispesti ház, ahová karácsonykor sok-sok éven át a gyerekeinkkel utaztunk, rég továtűnt. Elbontották mindkettőt. Akikért akkor mentünk, már ezerfelé vannak. Persze találkozunk most is, mi, a közel százfős nagycsalád, de csak karácsony másnapján.

Édesapám kilencven esztendő, a hajdan voltak közül már csak ő vár minket, megmeglátogatjuk, olykor elhozzuk Bajára is, de már nincs itthon se itt, se ott, örök útra, örök hazába készülő becses vendég öcsémék otthonában. (*Eredeti megjelenés Ablonczy Ágnes: Ha kicsi leszel. Open Art Kiadó, 2006.*) ■

Karácsony este

Emesz Margit

Mária testvére lettem
Karácsony hitébe születtem
Barmok őrzik lelkem melegét
Jászol szívem kisded születését

Háromkirályok fényes útját
Örömet újra járom
Csillagok szülnék istállót
Benne esdeklő világom

Fagyos szívekbe
Meleget lehel Jézus

Fúziós konyha

Szünder Dezső

■ Az ideji utolsó számba egy igazán tartalmas, laktató, könnyen, egyszerű hozzávalókból elkészíthető étel receptjét választottam. Különösebb szakértelmet nem igényel, csupán némi tervezés szükséges hozzá a hosszú elkészítési idő miatt.

Történelmi okokból ezer szállal kötődünk Erdélyhez. Ezen szálak egyik része a gasztronómiánk közötti hasonlóság. Manapság pedig különösen divatos, trendi ezen régióból származó ételeket készíteni, mégpedig olyan ikonikus hozzávalókból, mint a *kukoricadara* vagy a *burduftúró*.

Az erdélyi konyhán mély nyomokat hagyott a zsidó gasztronómia, valamint a XVI. században az unitáriusokból kivált szombatosok konyhaművészete. A szigorúan, mindig megült ünnepekhez pedig hozzátartozott az éppen adott alkalomhoz illő étkezés is, legyen az böjti vagy akár böjt utáni időszak.

A most bemutatandó recept „alapverziója” minden bizonnyal nem ismeretlen olvasóink körében sem, hiszen a bablevés után a babból készített ételek közül második helyen biztosan a *sólet* áll. Az étel az erdélyi magyarság közvetítésével jutott el hozzánk, és elsősorban a szabolcsiai körben lett ismert és joggal népszerű. Ismerkedjünk meg hát vele! Mivel az elkészítése pofonegyszerű, készítsük el otthonunkban mi is.

Szatmári csólent

Először is válasszuk ki a háztartásunkban megtalálható legnagyobb sütőedényt! Olyat keressünk, amely mély, sütőben hosszú ideig használható, fedéllel ellátott. A vékony falú tepsik sajnos nem a legjobb választások erre a célra, mint ahogy a jénai üvegből készült sütőtálak sem. A legalkalmasabbak erre talán az öntöttvas edények, legyenek azok mázasak vagy máz nélküliek. Ez az edényfajta anyagát tekintve igen súlyos, nehéz darab, a benne készülő ételek felmelegítés után csekély energiafelhasználás mellett is könnyedén azonos hőmérsékleten tarthatók, így ennek az ételnek az elkészítésére kifejezetten alkalmasak, ezen kívül nagy biztonsággal használhatók olyan sütési műveletekre is, mint például egy egész éjszakán keresztül tartó, alacsony hőmérsékleten való sütés.

Áztassunk be 8-9 órára fél kilogramm szárazbabot háromszoros mennyiségű hideg vízbe. Az idő letelte után szűrjük le. A sütőedényünket kenjük ki mindenhol

alaposan zsírral, majd a bab felét szórjuk az edény aljára. Az alföldi régióban előszeretettel használt alapanyag a gersli, vagy közismertebb nevén árpagyöngy. Szórjunk a babra 10 dkg-ot, majd az egészet sózzuk, borsozzuk igény és ízlés szerint. Aki az ételt még pikánsabbá szeretné tenni, az itt, ezen a ponton helyezzen el néhány babérlevelet is a tálban. Vágjunk apróra 1 nagy fej vöröshagymát, pucoljunk meg 12-14 gerezd fokhagymát, majd vágjuk őket félbe. A vöröshagyma és a fokhagyma felét is szórjuk a tálba. Erre kerül 1 kg csontos marhaszegy.

A hentesnél válasszunk olyan darabokat, melyek 2-3 ujjnyi vastagságúak. A csontos hús mindkét oldalát alaposan sózzuk, borsozzuk, így tegyük a tálba. A szeletek mellé rakjunk egy nagyobb darab sárgarépát 3-4 darabba vágva, valamint fehérrépát ugyanígy. Helyezzünk el továbbá a szeletek mellett 4 db megmosott tojást egészben, héjasan; úgy, ahogy van. Erre ismét hagyma és fokhagyma kerül, majd a gersli, valamint a bab másik fele is. A tetejét ismét sózzuk, borsozzuk meg. Öntsük fel annyi hideg vízzel, amennyi ellepi, különben a bab nem fog tudni megpuhulni, rátesszük az edény tetejét, majd hideg sütőbe helyezzük. A sütőt az edénnyel együtt melegítjük fel 100-110 fokra légkeverés nélkül, majd 8-9 órán keresztül ezen a hőmérsékleten tartjuk a csólentet.

Az elkészült ételt kivesszük a sütőből, a fedőt a tetején hagyva hagyjuk kihűlni szép lassan addig, amíg kéz meleg nem lesz. Tálaláskor a tányérba szedjük a babot, az árpagyöngyöt és a feldarabolt zöldségeket. Ízlés szerint merünk rá a léből, amelyet előtte lezsírtalanítunk. Aki nem szereti a tányérjában a fokhagyma- és vöröshagyma-darabokat,

akár le is szűrheti a levet. Hámozzuk meg a tojásokat, vágjuk őket hosszában félbe, és adagonként egy felet tegyünk mindenki tányérjára. A csontos marhaszegyet vékony szálakra tépkedjük, megszórjuk vele a tányérunkon lévő zöldségeket. Friss kenyérral tálaljuk. Az elkészült mennyiség kb. 8-10 fő részére elegendő.

Mit igyunk hozzá? Az ehhez hasonló, nehéz, tartalmas ételek általában komoly, nagy beltartalmi értékekkel rendelkező vörösbort kívánnak. Aki az ilyen stílusú borokat kedveli, válasszon hozzá bátran egy palack villányi vöröset. Az én választásom szintén villányi tétel, azonban nem a klaszikus, testes vörösborsos vonalból. Az étel tartalmasságát ellensúlyozandó én a *Maul Pince Maul d'Art* tételét választottam, ez egy fiatal, vörös cuvée, melyben a testes és a könnyedebb bort adó fajták összhangját lehet megtapasztalni. Az én ízlésemhez ez a bor sokkal közelebb áll, mint egy nagy, komoly, testes nedű, mert némiképp képes az ételt ellensúlyozni. Ez azonban egyéni ízlés kérdése, így a választást a kedves Olvasóra bízom. ■